НУМИЗМАТИКА

3

КОМИТЕТ ЗА КУЛТУРА

1978

„НУМИЗМАТИКА“

Редактор-уредник **А. Станев**
Печатни коли 2
Формат 1/16 от 71/100
Индекс 21009

Коректор Ив. Николов
Издателски коли 2,6
Тираж 3000
Отделна книжка 0,30 лв.

ПК „Георги Димитрв“ — **базисно предприятие**. София
Поръчка № 169

НУМИЗМАТИКА

КОМИТЕТ ЗА КУЛТУРА

ГОДИНА XII КНИЖКА 3/1978

Съдържание

Ив. Йорданов — БЪЛГАРСКО ИМИТАТИВНО МОНЕТОСЕЧЕНЕ ОТ НАЧАЛОТО НА XIII ВЕК 3

Г. Гинев — МОНЕТНО СЪКРОВИЩЕ ОТ с. ОСИКОВО, ТЪРГОВИЩКИ ОКРЪГ 18

Ат. Писарев — ЗА МОНЕТНАТА ЦИРКУЛАЦИЯ В СРЕДНОВЕКОВНИЯ ТЪРНОВГРАД 26

Я. Янев — РУСКИТЕ ПЛАТИНОВИ МОНЕТИ ОТ XIX ВЕК 27

Й. Юрукова — ЖАН БАБЛОН 28

С. Петрова — КНИГОПИС 30

На лицевата страна на корицата:
Тетрадрахма на Патрай-лице Снимка: Роза Станева

НУМИЗМАТИКА
ИЗДАНИЕ КОМИТЕТА
КУЛЬТУРЫ

NUMISMATICA
EDITION DU COMITEE
DE LA CULTURE

NUMISMATICA
HERAUSGEGEBEN
VON DER KOMITEE FÜR KULTUR

NUMISMATICA
EDITED BY COMMITTEE
FOR CULTURE

ADRESSEZ TOUTES DEMANDES D'ABONNEMENT
A DSP „HEMUS", ROUSKI 6, SOFIA, BULGARIE

АБОНИРАНЕТО ЗА СТРАНАТА СТАВА ЧРЕЗ РЕП
ГОДИШЕН АБОНАМЕНТ 1,20 ЛВ.
ОТДЕЛЕН БРОЙ 0,30 ЛВ.

Ръкописи за списание „Нумизматика" се изпращат на адрес: София, пощенска кутия 548, тел. 89-56-19. Редакцията не връща ръкописи

Главен редактор:
ЙОРДАНКА ЮРУКОВА

Редакционна колегия;
Адолф Рогалски, Върбан Драганов, Георги Бояджиев, Димитър Николов (зам.-гл. редактор), Иван Карайотов Никола Гайдаров

Rédacteur en chef:
YORDANCA YOUROUCOVA

Rédaction:
Adolf Rogalski, Varban Draganov, Gueorgi Boïadjiev, Dimiter Nicolov (redacteur adjoint), Ivan Karaïotov, Nicola Gaïdarov

Българско имитативно монетосечене от началото на XIII в.

Иван Йорданов

През последните години в световната нумизматична литература, засягаща проблемите на средновековното монетосечене на Балканите, се появи ново понятие — „българско имитативно монетосечене“. Определението „българско“ предизвика оживени дискусии от страна на специалисти от редица страни, при което още по-неоправдано е досегашното мълчание на нашите учени. Целта на настоящето съобщение е не да реши всички проблеми около това дискусионно монетосечене, а да разгледа въпросите за неговата датировка и произход в светлината на най-новите проучвания. С оглед въвеждането в тази проблематика ще си позволим известно отклонение, като се спрем бегло на въпроса за разграничаването на това монетосечене от официалното византийско и на предисторията на дискусията около него.

При боравене с единични, и особено с колективни находки на монети, известни у нас под общото наименование „монети на Комнините“, явно се разграничават две основни групи монети. Едната—обхваща монети с правилни кръгли ядра и форми, художествени изображения и грижливо изписани надписи, а втората — монети с неправилни ядра, многоъглеста форма, неправилни надписи или изобщо липсата на такива и некачествени изображения. Оттук възниква основателно въпросът, каква е причината за тези различия или какво представляват тези две различни групи монети?

През 1958 г. Беллинжер бе първият, който даде някакво обяснение за това различие като подхвърли идеята, че е възможно въпросните две групи монети да са продукти на различни монетарници.[1] Подобно становище с уточнение, че втората група монети вероятно е продукт не на монетарница, намираща се извън Константинопол, изказа Т. Герасимов. Той обаче не разви подробно своята аргументация.[2] Същата идея бе подробно разгърната от Д. Меткалф в книгата му, посветена на монетосеченето на Балканите през Средновековието.[3] В нея Меткалф локализира сгъстена мрежа от монетни дворове, секли въпросните лошокачествени монети, които се явяват подражания на столичните. Като възможни монетарници Меткалф посочи Солун, Пловдив, София.

Общото в изброените становища е, че втората група монети са приети за провинциални подражания, сечени по времето на „оригиналните“.

Качествено по-различна бе тезата на М. Хенди, изложена в труда му, посветен на византийското монетосечене от 1081—1261 г. Авторът използува огромно количество непубликуван материал, голяма част от който е притежание на нашите музейни сбирки. Съпоставката и анализът на колективните находки, направени от Хенди доказаха, че монетите от втората група се появяват в обръщението след 1195 г. Това дава основание на автора да ги предатира след тази дата. Вътре в самата група той прави разграничение както по хронология, така и по типове. Така, три типа от тези монети се явяват преки копия на билоновите монети на Мануил I Комнин (1143—1180) от четвъртото му сечене; на Исак II Ангел (1185—1195) и на Алексий III Ангел (1195—1203). Различията между тях са както общи за двете групи, съответно официални издания и подражания, така и конкретни, отнасящи се до официнните отлики, които при официалното византийско монетосечене са задължителни, а при подражанията липсват. Тези различия и прилики могат да се проследят в илюстрациите (Обр. 1—5).

Втората подгрупа или част от тези подражателни монети е съставена от значителен брой монетни типове (над 25), чиято иконография е комбинация от иконографските елементи на отделните монетни типове от XII век. При някои монети иконографските сюжети са изобщо новост за византийското монетосечене. Тази втора подгрупа е датирана от Хенди в периода 1204—1261 г. и определена като латинско имитативно монетосечене, създадено за нуждите на стоковопаричното обръщение, изпитващо остро липсата на монети след ликвидирането на Византия като производител.[4]

Първите три типа с датировка 1195—1204 г. Хенди обяви за български по произход, правилно отчитайки необходимостта от монетни знаци в новоосвободените български земи и най-вече — голямата концентрация на тези монети в българските съкровища. Същите монети са много редки в находките от другите части на Балканския полуостров.[5]

Така изложени, наблюденията на Хенди се приеха положително от специалистите. По отношение на групата монетни типове, определени като латински, бяха направени уточнения на отделни датировки. Прибавени бяха и редица нови и неизвестни досега монетни типове.[6] Що се отнася до монетите, определени като български по произход, нещата се развиха по-различно. Едни автори по принцип приеха това решение.[7] Други обаче го отрекоха.

Така, Меткалф в статията си „Второто българско царство и проблема за българските имитации на корубестите монети, сечени около 1204 г." стигна до извода, че тези монети почти отсъствуват на север от Балкана, в голямото съкровище от Стражица и в находките в самото Търново, което според него е достатъчно, за да се постави под съмнение названието „български имитации". Според същия автор, втората и най-сериозна пречка за доказване на техния български произход е фактът, че тези имитации съставляват доста голяма част от съкровищата, намерени вън от България и то на територии, които са принадлежали по това време на Византия. Към тези си разсъждения Меткалф прилага и процентното съдържание на тези типове в находките извън България и то предимно от Гърция, където те представляват значителен процент. Като заключение, Меткалф стига до извода, че монетите от въпросните три типа са извънредно византийско монетосечене, предназначено за военни нужди, чието начало е било поставено още по времето на Мануил I Комнин във връзка с финансовата криза в империята, настъпила в последните десетилетия на XII век.[8] Впоследствие тази практика в монетосеченето е била продължена и при следващите императори — Исак II и Алексий III. По-късната поява на тези монети в съкровищата, която е безспорен факт, е обяснена от Меткалф с процеса задържане (обикновено в съкровищата се заделя по-ценното). Въпросните монети като по-лошокачествени не са били трезорирани до периода, когато и официалното монетосечене е влошило качеството на своята продукция, и вече не се е правело разлика между едното и другото, или пък е липсвала възможност за избор на по-добро.[9] Всичко това обяснява според него едновременната поява на трите типа A, B и C, както и липсата им в съкровищата поотделно.

Масовото разпространение на тези монети в България, което също е безспорен факт, е обяснено от Меткалф с военните походи на византийските императори след въстанието на Асеновци, по времето на които византийците са си служели с тези монети за принудителни плащания на храни, фуражи и пр.

Малко по-различно е становището на Ж. Туратсоглу. Той публи-

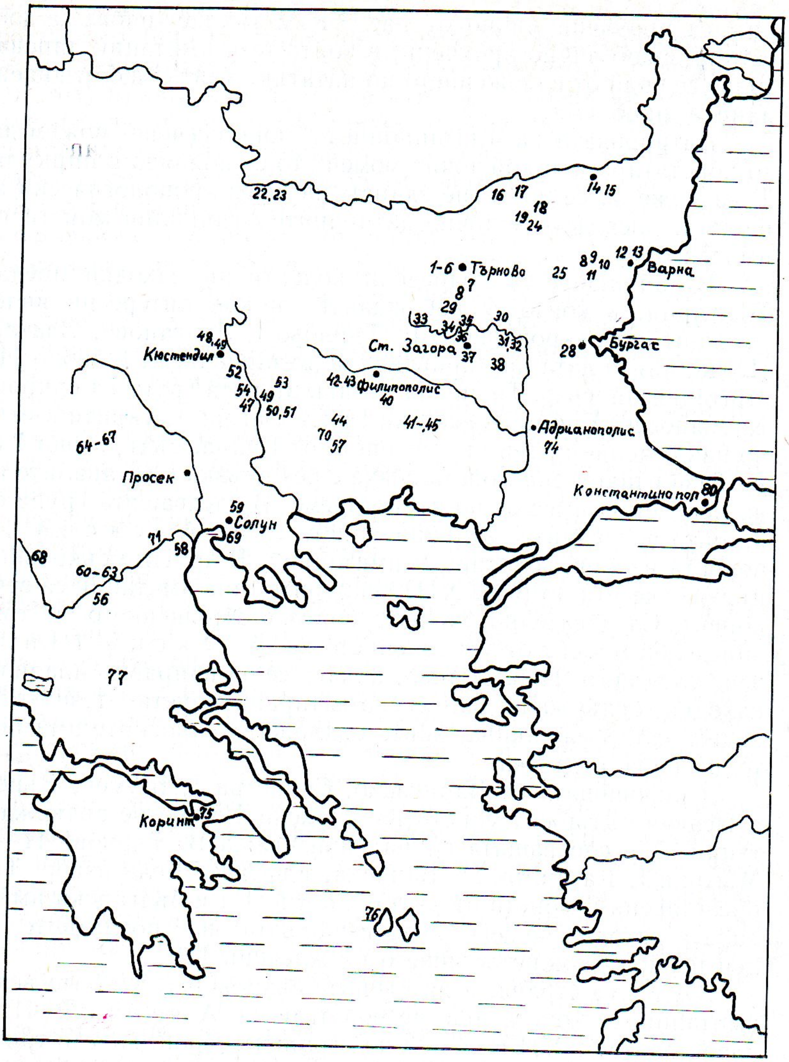
22,23
16
17
18
19 24
14 15
1-6 Търново
8 7
25
8 9 10 11
12 13
Варна
29
33
34
35
36
30
31,32
Ст. Загора
37
38
28
Бургас
48,49
Кюстендил
52
53
54
49
47
50,51
42-43 Филипополис
40
44
70
57
41-45
Адрианополис
74
64-67
Просек
Константинопол
80
59
Солун
69
71
58
68
60-63
56
77
Коринт
75
76

Обр. 1. Карта на Балканския полуостров и номерация на находките, отговаряща на номерацията от таблица II

Рисунка: Антон Жечев

кува десетина нови съкровища предимно от днешна гръцка Македония, в които българските имитации представляват значителен процент. Според него това е достатъчно основание, за да се постави под съмнение българският произход на въпросните монети. Туратсоглу приема, че те са най-ранните латински имитации. Според него нелогично е Асеновци да секат монети с имената и образите на своите врагове, докато за латинците, които имат претенциите да са наследници на Византия, това е напълно обяснимо.[10—11]

Но какво говорят данните от находките, които единствени при липсата на конкретни исторически сведения, са в състояние да осветлят тези проблеми?

Засега са известни около 80 колективни находки, съдържащи тези имитации. От тях по-малко от 40 са били познати на Хенди. Споменахме вече, че десетина нови находки са публикувани от Туратсоглу, две от Меткалф и 26, намерени на територията на днешна Източна България, са проучени лично от нас.[12] Към тях ще трябва да добавим още двадесетина, също лично проучени, в които тези имитации липсват, но които както ще се види от изложението по-нататък, имат също отношение към разглежданите проблеми.

Датировката на имитационното монетосечене можем да установим, като констатираме в кой точно момент то се появява в циркулационната среда. Това може да се постигне единствено чрез хронологически анализ на съкровищата, посредством точно датираните официални монети на византийските императори.

В таблица I са подредени колективни находки предимно от Източна България, в които се наблюдават някои интересни явления. В първата група от пет съкровища от В. Търново I, Драганово, Златарица, Крушаре и Ягода, чиято дата на укриване сме възприели, че е около 1185 г. въпросните имитации липсват. Те липсват и във втората група от съкровища от Смядово, Калояновец, Енина, Казанлък I и Ст. Загора I, укрити към 1195 г. Единствено изключение прави съкровището от Енина, съдържащо 1 екземпляр от тип А. Тази единствена монета обаче е без връзка с останалите и явно е резултат на неволен примес от по-късно време. В следващата група от 16 съкровища, в които последните датирани монети са на Алексий III, налице е вече появата на т. н. „български имитации". В другите съкровища, датирани към първите десетилетия на XIII век, трите типа имитации са вече постоянен компонент. Следователно, тяхната поява в обръщението ще трябва да търсим в определен момент от управлението на Алексий III или пък непосредствено след него. Поради това, налага се да направим анализ на колективните находки, съдържащи най-късно датирани монети—тези от Алексий III,за да видим дали има такива, които съдържат въпросните имитации и други, които да не ги съдържат.

Съкровищата от Варненско, Силистра I, Шумен, Върбица, Драгановец и Исакча съдържат монети на Алексий III, но не съдържат български имитации. А в следващата група, включваща В. Търново II—IV, Силистра II, Мъглиж I, Казанлък II, Баниска, Кърталъ, Бели извор, Твърдица и пр., са представени и монети от Алексий III и български имитации. От това се налага изводът, че действително появата на последните става в определен период от монетосеченето на Алексий III.

От друга страна, в по-късните съкровища, в които вече има и латински имитации, се констатира, че монетите на Алексий III са последните на владетелите от XII в, и то в по-ограничен брой, докато трите типа български имитации са многобройни. Оттук идва изводът, че появата на имитациите е по-късна от появата на монетите на Алексий III. Въпросът е в кой период от монетосеченето на Алексий III се появяват те. За да отговорим, се налага да се върнем отново към анализа на колективните находки, направен в таблица I. Да се спрем на групата съкровища от Овчарци, Шумен, Силистра I, Върбица, Драгановец и Исакча, в които те отсъствуват, за да видим дали тези съкровища могат да се датират по-точно, което би могло да определи и появата на българските имитации. Първите три от тях съдържат само по няколко екземпляра от монетите на Алексий III, което означава, че те са укрити преди монетите му да са навлезли широко в обръщението. Ето защо приемаме, че датата на тяхното укриване е около 1200 г. В тези съкровища няма имитации. В следващите съкровища от Драгановец, Върбица и Исакча, основният компонент вече е съставен от монетите на Алексий III, което показва, че те са укрити по-късно. В следващите 16 съкровища, представени в таблица I, които включват и български имитации, монетите на Алексий III, в сравнение с останалите датирани монети, са също основен компонент. Характерен белег, с изключение на първите четири находки, които отнесохме към 1200 г., който ни позволи да предположим по-точната датировка, е орязването на монетите с оглед отнемането на известно количество метал от тях, прието като изход от страна на византийското правителство, за да се излезе от финансова криза, предизвикана от обезценяването на билоновата монета, когато номиналната ѝ стойност е станала по-ниска от действителната. За да не се отклоняваме от въпроса на това явление няма да се спираме. В случая за нас е важна неговата датировка. Тук също са изказани няколко мнения и то от познатите ни вече автори. Отначало Меткалф прие, че това са заварени от латинците монети, които те изтеглили от обръщението, орязали и посребрили, за да приличат на денарите и отново ги пуснали в обръщението.[13] Хенди го датира към 1200 г. като изход от споменатата криза, при което стойността на билоновата номизма спаднала до съотношението 184 : 1 иперперонова.[14] В последно време Меткалф в две свои работи отново се спря на въпроса за датировката на орязването, което според него е станало към осмото десетилетие на XII век[15]. В нова своя работа Ф. Гриерсон датира с точност това явление в последните месеци от управлението на Алексий III, т. е. в края на 1203 г. Данните от нашите съкровища, както може да се види в таблица I, а и фактът, че са орязани монетите, сечени и от самия Алексий III, ни насочват към датиране на орязването след 1200 г. и правят приемлива посочената от Гриерсон датировка. За какво е необходима датировката на това явление? Оказва се, че на лице са колективни находки, в които има орязани монети — това са Драгановец, Върбица, Исакча и пр., но не и български имитации. А в следващите находки, отразени в таблица I от Силистра II до Казанлък II, вече има и орязани монети, и български имитации. От това идваме до извода, че българските имитации се появяват в определен момент от монетосеченето на Алексий III и по-точно след като в обръщението са били вече навлезли орязаните монети. Този извод, заедно с информацията от съкровищата от Баниска, Водица, Кортен I и пр., които показват тенденция на изчезване на монетите на Алексий III за сметка на българските имитации, водят до заключението, че сигурната долна граница в появата на българските имитации е след 1200 г. Точното датиране на орязването в края на 1203 г. показва, че тази долна граница е началото на 1204 г. Горната граница се определя от присъствието в съкровищата на по-късно датираните монети на Теодор I Ласкарис (1208—1222), както и на латинските имитации. Последните са също неточно датирани, но ние вече посочихме, че за начало на тяхното монетосечене Хенди прие 1204 г. В последните проучвания върху латинските имитации се приема, че те се появяват около 1208—1210 г.[16] По същото време проникват у нас и монетите на Теодор I Ласкарис, който е коронясан за император в 1208 г.. С други думи, горната граница в датировката на нашите български имитации ще да е около 1210 г, като не се изключва за известен период от време и паралелното сечене на български, латински и никейски монети, или датировката на трите типа, известни в литературата като „български имитации" е общо периодът 1204—1210 г.

Да видим дали е възможно да се направи между трите типа имитации вътрешно хронологическо разграничаване. Меткалф твърди, че те се появяват едновременно и това всъщност е един от неговите аргументи в полза на техния византийски произход. Какво обаче дават данните от находките? Във Варненската находка най-късен е тип А, а при тези от Търново II и III и Силистра II последните най-късни монети са от тип А и В. Същото положение се наблюдава и при находката от Пирдоп. Освен това в други сък-

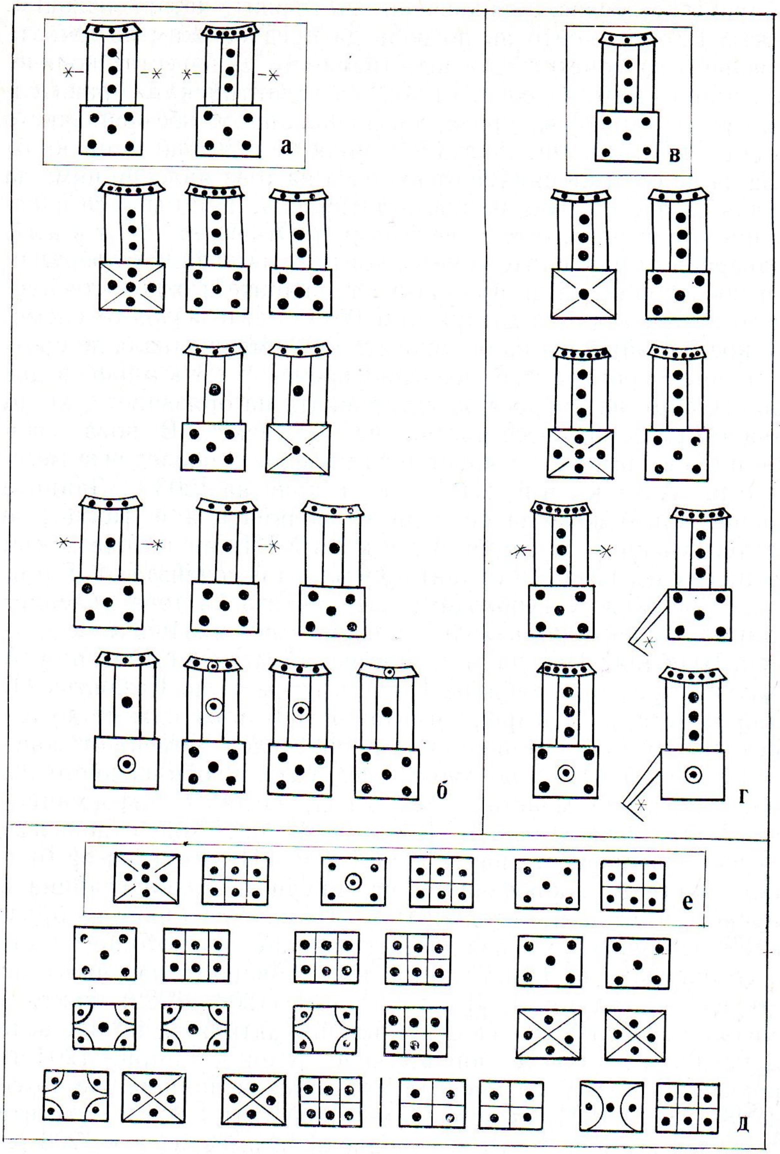

Обр. 2
Съчетания от украсата на маниакиона и лороса в облеклото на владетеля, отговарящи на официните отлики във византийското монетосечене от XII в. при:
а) българските имитации от тип А
б) IVто билоново монетосечене на Мануил I Комнин
в) българските имитации от тип В
г) билоновото монетосечене на Исак II Ангел
д) българските имитации от тип С
е) билоновото монетосечене на Алексий III Ангел

Рисунка: Антон Жечев

ровища, като това от Бели извор и Твърдица, монетите от тип А са добре представени, а слабо застъпени са тези от тип В и С. Обратното, в съкровища, чиито най-късни монети са латинските имитации или никейските монети на Теодор I, тип С е най-масов. Всичко това сочи, че те, макар и сечени в кратък период, имат неедновременна поява. При това най-ранен е тип А, по-късен е тип В (за по-късната му датировка съдим от отсъствието му в редица съкровища от Гърция, където тип А е представен) и най-късен е тип С. Неговата по-късна датировка се потвърждава както от факта, че в по-късните съкровища единствено той се запазва от българските имитации, така и от иконографската му характеристика, върху която влияние оказва и никейското монетосечене.[18]

При тази констатация — обща датировка на трите типа 1204—1210 г. и отбелязваното вътрешно хронологическо разграничаване—пред нас отново възниква въпросът, какви са по произход тези монети? Посочената датировка прави безпочвено определянето им като византийски и всички аргументи на Меткалф в полза на тази теза отпадат. Несъстоятелни стават и обясненията за тяхното проникване в България посредством походите на византийските императори. Неубедителна е и тезата на Меткалф за тяхното „задържане“ и невключване в съкровищата от XII век.[19] С това обаче не се решава въпросът за произхода на тези имитации, само се ограничава възможността за избора на евентуалния производител. В случая Византия отпада като такъв.

През периода 1204—1210 г. в земите на бившата Византийска империя като организирана сила, способна да има свое монетосечене, са България, Латинската империя, Никея, Епир, Трапезунд и пр. Последните три отпадат поради наличието на собствено монетосечене, както и по редица други съображения от икономически характер. Следователно, спорът за произхода на това монетосечене остава да се води за латинския или за българския му произход.

От всичките 80 колективни находки, намерени в земите на бивша Византия, които съдържат въпросните имитации, 56 са открити на територията на днешна България. Други 16 са от днешна гръцка Македония, 5 от останалите области на Гърция, една от Истанбул и една с несигурен произход от Мала Азия.

Какви са пропорциите на разпространението на тези имитации в България? На север от Стара планина, в днешна Североизточна България ние проучихме лично находки като допускаме, че още толкова има и в Северозападна България. Засега разполагаме с шест колективни находки, включващи тези имитации, открити в самия престолен град Търново. Тези три типа на основен компонент сред другите монети от XIII век и при археологическите проучвания на Търново и при тези на други обекти в Северна България.[20] Тяхното масово разпространение в Южна България е факт, известен още от публикацията на Хенди. Нашите находки от Североизточна България идват в подкрепа на това схващане. С други думи, масовото разпространение на тези имитации на север и на юг от Балкана, не дават основание да отхвърлим определението им като български, направено още от Хенди. Обратното, даже тези данни, подкрепени с други от находките извън България, потвърждават тази теза.

Какво всъщност имаме предвид? Внимателният анализ на съкровищата от гръцка Македония и тези от останалите области на Гърция дава следните резултати: във всички тях тип А е добре представен, и както посочва Меткалф, на места той съставлява почти до 100% от трите типа. Странното е, че тип В почти липсва в тези съкровища, а тип С е представен само в съкровищата от гръцка Македония, но в размери по-малки от тези на тип А.

В съкровищата, намерени в България, трите типа (А, В и С) са представени нормално. В Северна и Южна България броят на отделните типове е както следва: тип А е масов, В показва сравнително по-малко разпространение, но е един постоянен компонент в съкровищата, а тип С е най-масовият. Известна аномалия показват находките от поречието на р. Струма, където тип С е по-слабо разпространен. От направената съпоставка на разпространението на отделните типове веднага пред нас възниква въпросът: каква е причината в днешна Северна и Южна България да има нормално снабдява-

Таблица I

Хронологически анализ на колективни находки от Източна България

Колективна находка	Брой	Мануил I		Андроник	Исак II	Алекс. III	Бълг. имитации			Сечени след 1208г.		Орязани	Датировка
		I-III	IV				A	B	C	Ранни	Късни		
В. Търново I	53	17	23	4	—	—	—	—	—	—	—	—	1185
Драганово	762	128	372	52	—	—	—	—	—	—	—	—	1185
Златарица	467	127	311	28	—	—	—	—	—	—	—	—	1185
Крушаре	320	117	155	58	—	—	—	—	—	—	—	—	1185
Ягода	308	111	160	37	—	—	—	—	—	—	—	—	1185
Енина	197	62	91	24	19	—	1?	—	—	—	—	—	1195
Калояновец	884	204	367	75	238	—	—	—	—	—	—	—	1195
Смядово, Шн.	1048	252	360	92	358	—	—	—	—	—	—	—	1195
Ст. Загора I	699	138	223	48	228	—	—	—	—	—	—	—	1195
Искра	84	1	8	5	70	—	—	—	—	—	—	—	1195
Казанлък I	203	52	99	24	28	—	—	—	—	—	—	—	1195
Варненско	28	3	1	2	18	5	—	—	—	—	—	—	1200
Овчарци, Сл.	3272	221	397	74	2573	6	—	—	—	—	—	—	1200
Силистра I	2550	417	1016	180	996	1	—	—	—	—	—	—	1200
Шумен	93	10	17	6	43	20	—	—	—	—	—	—	1200
Върбица, Шн.	899	6	27	4	175	687	—	—	—	—	—	30	1204
Драгановец	4000	78	162	34	1065	2648	—	—	—	—	—	94	1204
Исакча, Вн.	784	84	164	41	228	136	—	—	—	—	—	60	1204
Силистра II	21	—	—	1	1	12	3	4	—	—	—	5	1208
В. Търново II	648	—	—	—	285	336	4	22	—	—	—	3	1208
В. Търново III	13	—	—	—	4	7	1	1	—	—	—	3	1208
В. Търново IV	19	—	—	—	6	4	2	2	4	—	—	2	1209
Бели извор	112	4	6	2	12	54	19	11	5	—	—	—	1209
Кърталъ	74	7	15	13	9	9	2	16	13	—	—	5	1209
Мъглиж I	1203	18	27	9	167	234	204	202	308	—	—	34	1209
Твърдица	259	1	11	—	25	76	41	75	79	—	—	6	1209
Казанлък II	1078	8	18	—	92	166	204	317	223	—	—	34	1209
В. Търново	9	—	—	—	—	—	—	3	6	—	—	—	1209
Баниска	137	—	—	—	—	2	23	26	76	11	—	—	1209—10
Водица	22	—	—	—	—	1	2	3	7	3	—	—	1209—10
Кортен I	147	—	—	—	3	8	39	11	74	12	—	—	1209—10
Г. Чочовен	90	—	2	—	26	38	4	5	13	1	—	4	1209—10
В. Търново VII	53	—	—	—	2	1	5	6	13	24	—	—	1210
Преслав I	246	—	—	—	2	22	79	46	53	41	—	—	1210
Костен	95	—	—	—	1	2	12	2	20	59	—	—	1210
Полско Косово	175	—	—	—	—	—	1	—	6	168	—	—	1212
Кортен II	1568	—	5	1	26	27	182	132	452	454	—	25	1218
Мъглиж II	6923	1	1	—	24	49	841	431	887	3259	—	—	1218
Ст. Загора II	1944	—	6	9	9	17	322	270	555	970	—	—	1218
Чилнов	1166	—	2	3	13	21	198	153	414	394	—	—	1218
Александрово	125	—	—	—	—	—	—	—	3	70	52	—	1246—50
Преслав II	23	—	—	—	—	—	—	—	—	12	11	—	1246—50
Долна Кабда	2800	—	1	—	—	—	—	2	82	533	1222	—	1250—58
Силистра III	30	—	—	—	—	—	—	—	3	16	11	—	1276

не с монети от типовете А, В и С, а в днешна гръцка Македония[21] да е представен само тип А, В почти да липсва, а С да е слабо представен?

Несъмнено отговорът на този въпрос ще да е свързан с отговора на въпроса за произхода на „българските имитации". Щом едни монети липсват от даден район, най-вероятно е между тях и производителя им да има някаква преграда, която вече възпрепятствува тяхното разпространение. Оказва се, че между днешна Северна и Южна България такава няма, а между днешна гръцка Македония и този производител в определен период преграда се явява. При положение, че тези монети не са разпространени в останалите територии на Балканския полуостров, а в България снабдяването с тях е нормално и ритмично, единственият отговор на въпроса е, че производството им ще да е в рамките на днешните български земи.

Ако монетите бяха латински по произход, така както допуснахме за момент при датировка 1204—1210 г., то те както са могли да проникнат в България, така би трябвало да проникнат и в днешна гръцка Македония. И още нещо — ако същите монети бяха латински по произход, то те трябваше да се разпространят из цялата територия на бившата латинска империя, на Балканския полуостров и в Мала Азия. Там обаче те липсват. Докато по-късните, определени като латински имитации (1210 — 1261), показват по-нормално разпространение, представени са дори и в Мала Азия (според макар и оскъдната ни информация от Турция). Те са включени в съкровищата от Посталар, Енимахле, Истанбул, Бергамо, Троя и пр. И в днешна гръцка Македония тези латински имитации са нормално представени, с тази локална особеност, че сечените в Солун, показват по-голямо разпространение.

С определянето на българския произход на въпросните имитации при обща датировка 1204(?) — 1210(?) и известно хронологическо разграничаване на трите типа (А, В и С) може по-лесно да се обясни както масовото разпространение на тези монети в България, така и неритмичното им постъпление в съкровищата от днешна гръцка Македония.

Каква е политическата обстановка в тези земи през разглеждания период? Политиката на Асеновци, и особено на най-малкия брат Калоян (1197—1207), е била насочена към трайното им свързване с останалите български територии. Известно е, че след битката при Одрин (14. IV. 1205 г.) вместо да преследва разбития противник към Константинопол, Калоян се насочва бързо към Солун и градът без крепостта за известно време е бил в български ръце. С този си поход Калоян окончателно укрепил българската власт тук.[22] Изобщо районът на Югозападна България е предмет на неговите главни външнополитически усилия. Тук при Солун в края на 1207 г. той намира и своя трагичен край. След смъртта на Калоян и узурпацията на Борил (1207—1218) започват вътрешни междуособици, чиито резултат е откъсването на югозападните български земи от държавата. Като самостоятелен владетел тук се обособява Стрез, който е във враждебни отношения с Борил, използувайки покровителството на Стефан II Неман. Периодът на откъсване на тези български земи се ограничава между 1207/8 (смъртта на Калоян и обособяването на Стрез) и 1209 г., когато Борил предприема поход за възвръщането им, в резултат на който те биват отново присъединени към българската държава, макар и под условното управление на Стрез, чиято титла на севастократор Борил признава.[23] Изброените политически събития при датировка на въпросните монетни типове 1204(?) — 1210(?) и при нормалното им разпространение в България, съчетано с отсъствие от другите райони на Балканския полуостров, могат да ни помогнат за определянето на произхода им от една

Таблица II

Колективни находки от Балканския п-в, съдържащи български имитации 1200—1212

Местопроизхождение	Брой	До 1203 г.	Български имитации			Латински		Никея		Орязани	Датировка
			А	В	С	Г. М.	М. М.	I	II		
От България											
А. Северна България											
1. В. Търново II	648	622	4	22	—	—	—	—	—	6	1208
2. В. Търново III	13	11	1	1	—	—	—	—	—	3	1208
3. В. Търново IV	19	11	2	2	4	—	—	—	—	2	1209
4. В. Търново V	9	—	—	3	6	—	—	—	—	—	1209
5. В. Търново VI	3200?	646	62	122	92	1	1	5	—	99	1209?
6. В. Търново VII	53	3	5	6	13	—	22	2	—	—	1210
7. Долна Върбица	99	54	4	14	19	—	3	—	—	3	1209
8. Писарци ВТ	70	12	15	8	25	3	4	2	късни	1	1246?
9. Водица Тщ	22	1	2	3	7	—	3	—	—	—	1209
10. Кърталъ Тщ	74	41	2	6	5	—	—	—	—	5	1209
11. Преслав I	246	23	79	45	55	1	37	3	—	—	1210
12. Варненско	11?	1	2	—	2	—	5	1	—	—	1210?
13. Варна	13?	8	2	—	—	—	2	—	—	—	1209?
14. Силистра II	21	14	3	4	—	—	—	—	—	4	1208
15. Силистра III	30	—	—	—	3	останалите са късни					1276
16. Баниска Рс	137	—	23	26	78	2	8	—	—	—	1209
17. Чилнов Рс	1166	46	198	155	414	50	320	15	2	5	1218
18. Полско Косово	175	—	1	—	6	—	184	6	—	—	1212
19. Красен Рс	698	5	2	2	26	останалите 663 орязани					1240
20. Кунино I Вц	349	133	10	35	78	5	88	—	—	—?	1209
21. Кунино II	106	10	10	6	47	—	27	—	—	—	1209
22. Лом А	3633	66	245	146	687	50	899	25	—	3	1210
23. Лом В	1376	149	70	10	46	23	41	2	1	2	1212
24. Нисово Рс	330	—	—	2	6	останалите 322 са късни					1240
25. Александр. Тщ	125	—	—	—	1	останалите 124 са късни					1240
26. Долна Кабда Тщ	2800	1	—	2	82	останалите 2715 са късни					1250
27. Червен бряг	6 кг	2	4	1	5	—	—	—	—	—	1209?
В. Южна България											
28. Костен Бс	95	3	12	2	20	—	55	3	—	—	1210
29. Твърдица	259	113	41	75	32	—	—	—	—	12	1209
30. Г. Чочовен Сл	89	53	5	5	25	1	—	—	—	4	1209
31. Кортен I Сл	147	—	39	11	74	1	11	—	—	—	1209
32. Кортен II Сл	1568	58	182	132	452	156	522	33	8	25	1218
33. Казанлък II	1129	429	204	317	273	—	—	—	—	34	1209
34. Мъглиж I	1196	453	202	199	422	—	—	—	—	34	1209
35. Мъглиж II	6923	75	847	431	1887	240	2863	183	33	1	1218
36. Тулово Сз	674	68	64	64	177	7	287	11	1	14	1216
37. Ст. Загора II	1944	48	332	270	438	249	637	53	105	—	1216
38. Черково Сз	13	11	2	—	—	—	—	—	—	—	1207
39. Пазарджик	214	34	55	34	50	5	17	—	—	—	1209
40. Асеновград	180	99	21	17	21	2	13	2	—	—	1210
41. Бели извор Кж	112	78	19	11	5	—	—	—	—	—	1209
42. Църнча I Пз	1248	940	105	150	52	—	—	—	—	24	1209
43. Църнча II Пз	923	673	95	115	39	—	—	—	—	8	1209
44. Бяга Пз	463	26	6	8	67	43	281	20	—	—	1220
45. Устра I Кж	1485	91	105	171	230	56	811	20	—	—	1212
46. Пирдоп	62	54	2	6	—	—	—	—	—	—	1208

страна, и от друга — и за тяхното по-точно датиране. Най-ранният тип А, чиято долна граница е около 1200 г. след 1203, с известни резерви, е представен навсякъде и разпространението му в югозападните български земи (днешна гръцка Македония) е свързано със завладяването им по времето на Калоян. Следователно, датировката на този тип е около 1204—1207 г. Тип В не е представен тук и отсъствието му ще трябва да се свърже с откъсването на тези земи от българската държава в периода 1207 г.—1209 г. От това следва, че неговата датировка е през този именно период. Кратковременното му сечене е причина за сравнително по-малките му пропорции в съкровищата в сравнение с останалите два типа. Тип С, както вече посочихме, се появява отново в съкровищата от този район и появата му ще трябва да свържем с възвръщането на земите към България след съюза между Борил и Стрез от 1209 г. По-малките му пропорции за разлика от съкровищата в България са обясняват с несигурността в тези области, които в крайна сметка биват загубени за България след смъртта на Стрез в 1212 т. Това е може би причината монетите от тип С да показват по-слабо представяне в съкровищата от поречието на р. Струма. Тези данни ни позволяват да датираме тип С най-рано след 1209 г., а неговата горна граница засега не е така точно определена. Тя няма да е много късна, вероятно от второто десетилетие на XIII век. За него, както вече посочихме, е допустим известен период на паралелно сечене с монетите на Теодор I Ласкарис, както и латинските имитации. Но посочените хронологически граници на отделните типове не бива да се приемат за категорични. Примерно,появата на тип В през 1207 или 1208 г. не значи автоматически спирането на тип А. Напълно е логично при такова сечене, по необходимост, да е съществувало през известен период и паралелно сечене на тези два типа. Противното изисква солидна организация в това монетосечене. Същото се отнася и тип С. С горните разсъждения ние донякъде установяваме началото на появата на тези типове. Съществуването на такова хронологическо разграничаване и защо най-напред са имитирани монетите на Мануил I Комнин е не толкова труден въпрос, като се знае пълноценността на билоновата номизма през XII век, чиято пълноценност към края на века изчезва. Естествено е да се подражават или имитират тези монети, които са най-ценни на пазара.

След локализирането на това монетосечене по произход в територията на Средновековна България, ще направим опит посредством някои известни исторически факти и сведения да обясним неговата поява. Веднъж вече бе подчертано, че това е масово монетосечене по необходимост, възникнало вследствие дълбоки икономически закономерности. Въпреки тази му особеност, то не е било нелегално, от което възниква въпросът за отношението му с държавата или за връзките му с политиката на владетеля. А както сочат данните от находките, такава връзка е на лице. Там, където се разпростира влиянието на българския владетел, там се появяват и въпросните монети. Следователно, налага се да се обърнем към известните писмени сведения, за да видим дали няма никакви податки, обясняващи възникването или наличието на това монетосечене в Средновековна България.

Известно е, че Калоян получил правото да сече монети със собствено име, някъде в началото на 1204 г. Дали той се е възползувал от това свое право или не, засега е неизвестно, но този факт свидетелствува най-малкото за психологическа подготовка за тази важна държавна регалия — собственото монетосечене.

Със завоюването на Константинопол от кръстоносците (13.IV.1204 г.) се слага край на съществуването на Византийската империя. Нейните територии съответно са разделени между новите собственици. Започнал е процес

Таблица II (продължение)

Местопроизхождение	Брой	До 1203 г.	ългарски имитации			Латински		Никел		Орязани	Датировка
			A	B	C	Г. М.	М. М.	I	II		
С. Долината на р. Струма											
47. Брестово Бл.	1620	704	386	157	267	21	78	1	—	—	1210
48. Кюстендил I	566	371	75	25	50	10	34	—	—	31	1209
49. Кюстендил II	371	37	183	80	14	4	51	2	—	2	1210
50. Градево I Бл	104	102	1	—	—	—	—	—	—	—	1206
51. Градево II	351	136	105	20	23	20	36	4	—	—	121
52. Покровник Бл	488	176	118	51	85	20	35	3	—	1	1210
53. Железница Бл	378	72	103	54	90	22	33	4	—	—	1210
54. Логодаш Бл	301	18	5	26	49	34	204	2	1	късна	1230
55. Луково Сф	1074	1038	20	8	7	—	1	—	—	—	1209
От Гърция											
A. Гръцка Македония и Тракия											
56. Аиани	34	7	5	1	2	3	15	1	—	1	1210
57. Драма	2863	1485	987	—	88	11	241	44	—	46	1210
58. Епископи	59	46	11	2	—	—	—	—	—	—	1207—8
59. Колхикон	93	25	17	—	6	20	23	1	—	1	1210
60. Кочани I?	53	2	2	2	6	6	35	1	—	—	1210
61. Кочани II?	28	3	1	—	5	7	9	1	—	—	1210
62. Кочани III?	350	22	31	—	35	57	202	4	—	1	1210
63. Кочани IV	297	21	20	—	26	33	227	5	—	3	1210
64. Македония I	551	270	246	—	9	10	14	2	—	16	1210
65. Македония II	123	58	16	—	10	8	34	—	—	—	1209
66. Македония III	111	20	52	7	15	1	3	—	—	3	1209
67. Неополис	35	—	—	—	6	7	22	—	—	—	1220—9
68. Солун—Тракия	50	2	8	—	4	8	28	2	—	—	1210
69. Левкокхори	990	129	90	—	—	12	745	13	—	—	1210
70. Вероя	384	54	35?	—?	—?	—?	168	12	—	—	1210
B. От други области в Гърция											
71. Аркадия	204	118	37	—	7	6	36	—	—	—	1209
72. Коринт III	22	—	1	—	—	—	20	1	—	—	1218
73. Парос	50	22	23	—	2?	1	1	1	—	—	1210
74. Тесалия	143	76	17	1	1	5	38	2	—	—	1210
75. Волос	250	?	81	—	—	20?	140?	9	—	—	1210
От други райони на Балканския полуостров											
76. Ц. Югославия	101	—	—	—	2	3	89	7	—	—	1218
77. Ц. Югославия	170	—	1	2	26	49	84	7	—	—	1230—5
78. Истанбул B	1088	682	26	—	—	9	186	1	194	682	1218
79. „Петър и Павел“	1120	—	2	4	70	останалите късни					1246—9
80. Мала Азия	240	41	54	34	31	4	—	18	—	—	1210
Колективни находки от бивша Византия с подобна датировка, но не съдържащи български имитации											
1. Посталар	374	31	—	—	—	—	334	9	—	—	1218
2. Ени махле	152	—	—	—	—	—	150	—	—	—	1218
3. Бергама	1059	866	—	—	—	—	36	165	—	—	1210
4. Троя	140	—	—	—	—	—	23	4	109	—	1212

на тяхното овладяване. При това кръстоносците проявяват надменност и пренебрежение към интересите на византийската аристокрация. Последната реагира, за да отстои своите интереси. Така възникват нови центрове на държавен живот в Трапезунд, Никея, Епир и пр. Конкретно византийската аристокрация от Тракия, както съобщава Никита Хониат, се обърнала към Калоян, неин довчерашен враг и последният на драго сърце се отзовал на това обръщение. А Жофруа Вилардуен допълва, че ромеите обещали да го направят император.[24] Предлагането на императорската корона на Калоян и признаването му за наследник на византийския василевс не е новост за този период. Всеки от обособилите се феодали в Мала Азия и на Балканския полуостров, разполагайки с някаква организирана сила, предявява тези претенции за наследник и продължител на императорската власт.

Възможно е тракийската аристокрация, в противовес на малоазиатската и епирската, да е предприела такава инициатива, и изхождайки от реалната политическа обстановка в Тракия, да се е насочила към Калоян. От друга страна, Калоян е имал свои причини, за да приеме този съюз (домогванията му пред папата за признаване на царското му достойнство, признание, което той не получил, грубият отказ от страна на латинците за разбирателство и пр.). От тези действия въпросното монетосечене, освен като отговор на икономическа необходимост, получава и политическа роля. Чрез него новите съюзници пропагандират идеята на съюза си — продължаване на императорските традиции.

Накрая ще се върнем към началото на това изложение и отново ще посочим, че едва ли е възможно в детайли да решим всичките проблеми на това масово и интересно монетосечене. Положителното е, че то е свързано с живота на Средновековна България и този факт трябва да се отчита при решаване на неговите специфични проблеми.

---

1. A. R. Bellinger. Three Hoards Byzantine Bronze Coins. Greek and Byzantine Studies, 1, no. 2, 1958, p. 167.
2. T. D. Gerassimov. Un problème de numismatique byzantine. XIIe Congrès International des études byzantines. Ohrid, Rézumés des communication, Belgrade, 1961, pp. 35—36.
3. D. M. Metcalf. Coinage in the Balkans 820—1355; Thessaloniki, 1965, p. 102. et s.
4. M. F. Hendy. Coinage and Money in the Byzantine Empire 1081—1261, (Dumbarton Oaks Studies, XII), Washington, D.C., 1969, pp. 199—217.
5. Ibidem. pp. 219—222.
6. D. M. Metcalf. The Peter and Paul hoard: Bulgarian and Latin imitative trachea in the time of Ivan Asen II.-Numismatic Chronicle, 1973, pp. 148.—168; J. Touratsoglou. Unpublished Byzantine hoards of billon trachea from Greek Macedonia and Thrace.—Balkan Studies, XIV, 1973, pp. 131—140.
7. P. D. Whitting. Monnaies, byzantines, Fribourg, 1973, pp. 212—215.
8. D. M. Metcalf. Byzantinobulgarica: the Second Bulgarian Empire and the problem of „Bulgarian imitative“ trachea before and after 1204.—Numismatic Circular, 81, 1973, pp. 418—420.
9. Ibidem. p. 421.
10. J. Touratsoglou. Op. cit., pp. 140—141.
11. Ibidem. The Edessa/1968 hoard of billon trachea. — ΕΚ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟ ΟΓΙΚΟΥ Ε ΤΙΟΥ, Τ. 28 (1973) ΜΕ ΕΤΑΙ ΑΘΗΝΑΙ, 1975, pp. 67—69.
12. Данните от тези съкровища са взети от приложенията към дисертационния ми

труд „Монети и монетна циркулация в Източна България през периода 1081—1261 г.“

13. D. M. Metcalf. Coinage an the Balkans. . ., pp. 267—268.

14. M. F. Hendy. Op. cit., pp. 179—181.

15. D. M. Metcalf. Neatly-clipped trachea and the question of Byzantine Monetary expedients in the late twelfth century.—Numismatic Circular. 81, 1973, pp. 370—371; Ibidem. The Istanbul hoard of 1946 and the date of the neatly-clipped trachea.—N. Circular, 83, 1975, pp. 330—331.

16. P. Grierson. The date and fineness of Byzantine 'neatly-clipped' trachea. Numismatic Circular, LXXXIII, 1975, 58
За съжаление работата на този автор засега ни е недостъпна. Използували сме само нейното резюме.

17. D. M. Metcalf. The Peter and Paul hoard: Bulgarian and Latin imitative...p. 149; Ив. Йорданов, Пренечатани византийски монети XIII в. Нумизматика, 1975, 2—3, с. 18—30.

18. Влияние от никейското монетосечене можем да видим както в съчетанията от украсата на лороса, особено на пояса,така и в самата иконография на представените изображения. При един екземпляр от Търново VI и императорът, и светецът имат разделени на две бради — характерен никейски елемент в иконографията.

19. Доста странно звучи това, че населението от България и Византия, в продължение на повече от три десетилетия не включва тези монети в съкровищата, а само си служи с тях в обръщението. Не всички намерени колективни находки от монети са формирани съкровища. Не са малко случаите, когато някоя личност се принуждава да скрие имуществото си, без да има възможността да подбира в него само пълноценните монети.Също забележителен е фактът, че в съкровищата, включващи и оригинални монети на Мануил I Комнин и техните имитации от тип А, оригиналните монети са значително по-износени от имитациите.

20. Информативно това може да се види у Т. Герасимов (Монетите от Двореца на Царевец. — сб. Царевград Търнов, С., 1973, с. 197—258), както и в посочените вече приложения към дисертационния ми труд.

21. Данните за гръцка Македония са взети от цитирания труд на Ж. Туратсоглу, отличаващ се със своята прецизна публикация и добра документираност.

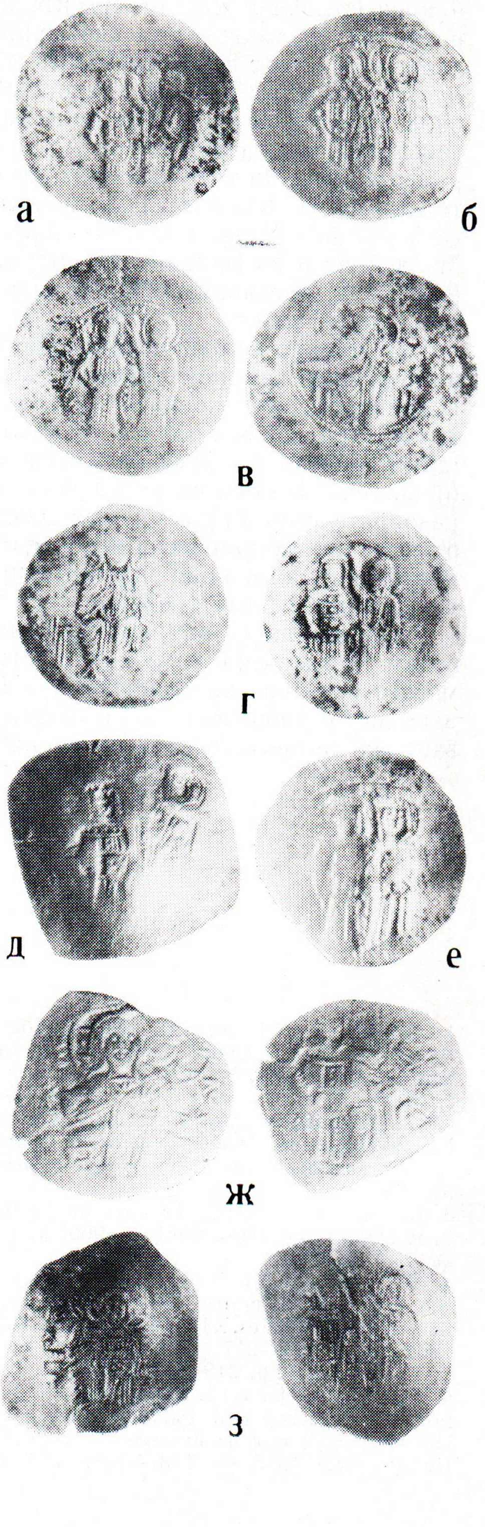

Вдясно:
Обр. 3 а-г. Билонови монети от IVто билоново монетосечене на Мануил I Комнин (1143—1180); д-з. Подражания на IVто билоново монетосечене на Мануил I Комнин или български имитации от тип А/1200—1207

22. Събитията са изложени според В. Златарски. История на българската държава през Средните векове. С., 1972, III, с. 189, 212, 216, 230 и пр. От по-новата литература по този въпрос А. Данчева—Василева. България и Латинска империя (1207—1218) — Исторически преглед, 1977, 1, с. 35—51.

23. А. Данчева—Василева. Пос. съч. с. 44—46.

24. По В. Златарски. Пос. съч., с. 221.

Le monnayage imitatif Bulgare au commencement du XIIIe siecle

YORDANOV, I.

(Résumé)

En 1969, dans la littérature numismatique a été introduite la notion de „monnayage imitatif bulgare“ pour la période 1195—1204. Dans cette définition le terme „bulgare“ a provoqué des discussions.

L'auteur a fait des recherches personnelles dans la Bulgarie orientale et à la base d'un matériel numismatique inconnu jusqu'à maintenant, il fait les conclusions suivantes:

1. Les imitations bulgares en question entrent en circulation après l'apparition des monnaies byzantines découpées.
2. Des 80 trouvailles collectives de la péninsule Balkanique, contenant les imitations en question, 56 proviennent du territoire actuel de la Bulgarie, 16— de celui de la Macédoine grecque, 5— des autres régions de la Grèce, 1— d'Istambul et quelques unes sont de provenance incertaine.

Ces données montrent que ce monnayage est apparu dans les régions du territoire actuel de la Bulgarie.

L'auteur donne une datation commune aux trois types d'imitations (A, B et C)—1200—1204—1210, mais souligne que ces termes ne sont pas absolus et admet l'existence possible d'un monnayage parallèle pour une certaine période ou bien d'une coincidence des différents types.

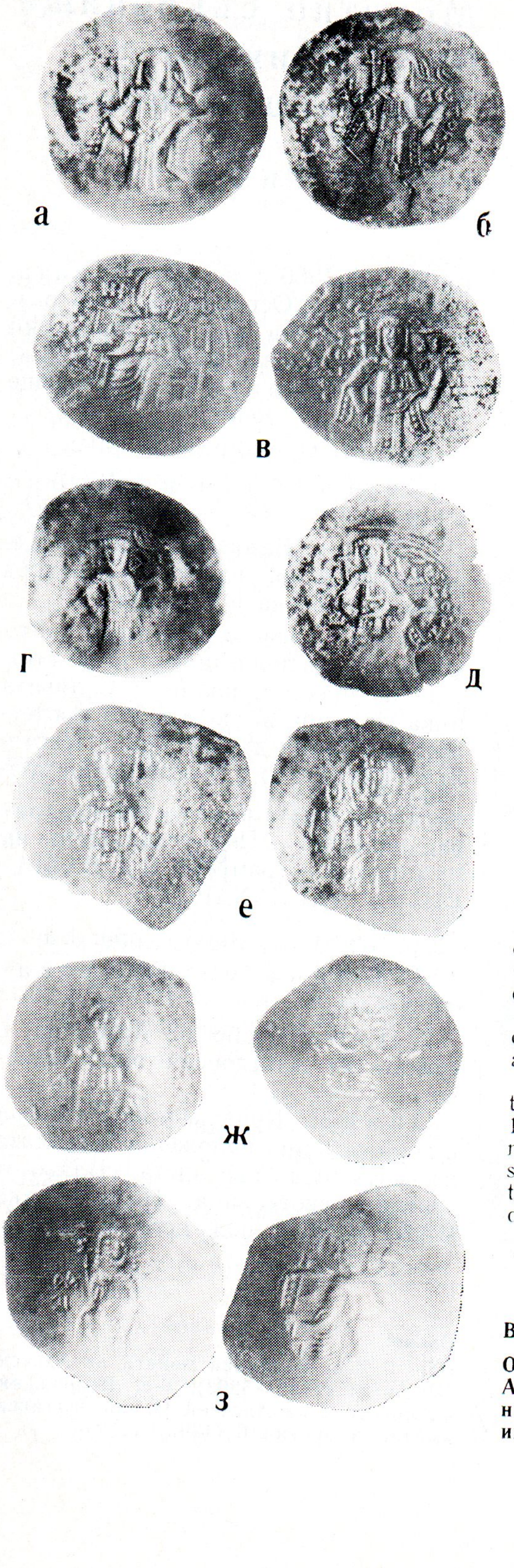

Вляво:

Обр. 4. а-д. Билонови монети на Исак II Ангел (1185—1195); е-з. Подражания на монетите на Исак II или български имитации от тип В (1207—1209 ?).

Окръжен Народен музей Бургас

Монетно съкровище от с. Осиково Търговищки окръг

Георги Гинев

На 26. III. 1966 г. в м. Мандрата, западно от с. Осиково, трактор разбива керамичен съд със сребърни монети. От тях във фонда на Окръжния исторически музей — Търговище постъпват 27 монети.[1]

Монетите се разпределят така:

I. Месамбрия на Черно море

1. Лице. Безбрада глава на Херакъл, надясно, наметната с лъвска кожа, завързана под брадата.

Опако. Зевс в химатион, който покрива само долната част на тялото, седи на престол, наляво. С лявата ръка се опира на жезъл, а в протегнатата десница държи орел. Престолът е с облегало и профилирани крака. Под дясната ръка — шлем с грива, надясно. Под седалището на престола монограм 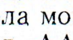. В д. ΒΑΣΙΛΕΩΣ, л. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Ср., 32/34 мм, 16,05 г, обр. 1-а.

II. Първа македонска област

2. Лице. Глава на Артемида, в средата на македонски щит, надясно.

Опако: Кривакът на Херакъл в хоризонтално положение в средата на венец от дъбови листа. Вляво от венеца — светкавица. Над кривака ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ, под него ΠΡΩΤΗΣ.

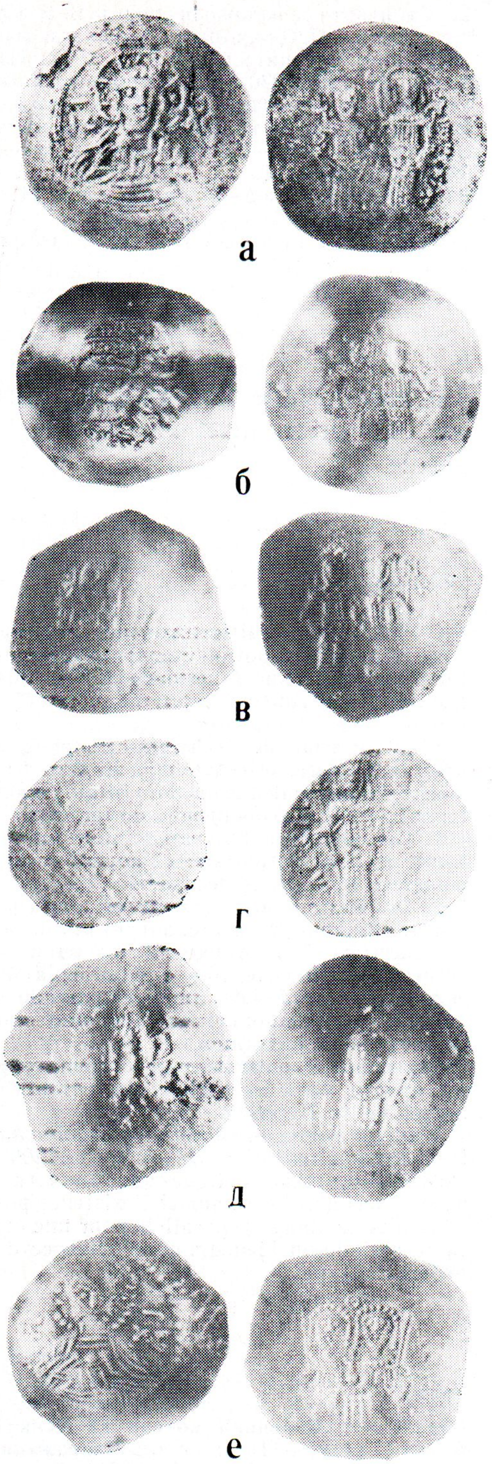

Снимки: Нъшан Карегьозан

Вляво:

Обр. 3 а-в. Билонови монети от Алексий III Ангел (1195—5203); г-е. Подражания на монетите на Алексий II, или български имитации от тип С (1209—1212)

Горе монограм от буквите Σ Δ Η Ρ ΣΗΡ, долу два монограма. Единият от буквите Τ Κ Ρ — ΤΚΡ, другият от буквите Τ Υ Ε — ΤΥΕ.

Ср., 31/33 мм, 16,51 г, обр. 1-б.

III. Одесос

3 Лице: Безбрада глава на Херакъл, надясно, покрита с лъвска кожа.

Опако: Зевс, седнал на престол, наляво, в химатион, който покрива само долната част на тялото. С лявата ръка държи жезъл, а в протегнатата напред дясна ръка — орел. В д. ΒΑΣΙΛΕΩΣ, л. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Под дясната ръка — Δ Η, под престола монограм от първите три букви от името на града Ο Δ Η- ΚΥ.

Ср., 29/30 мм, 16,54 г, обр. 1-в.

4. Лице и опако като № 3, но от други печати. Под дясната ръка Θ Ε. Горе пробита.

Ср., 30/31 мм. 16,32 г, обр. 1-г.

IV. Маронея

5. Лице: Младежка глава на Дионис, с бръшлянов венец на главата, надясно. Над челото две цветчета. Косата, завита в руло, завършва на възел зад тила. Част от косата се спуска в отделни къдрици покрай лицето.

Опако: Дионис, гол, прав, в дясната ръка държи грозд, а в лявата — две лозови пръчки. В д. ΔΙΟΝΥΣΟΥ, л. ΣΩΤΗΡΟΣ, долу (Μ)ΑΡΩΝΙΤΩΝ. Под грозда монограм Є.

Ср., 30/32 мм, 16,75 г, обр. 1-д.

V. Остров Тасос.

6. Лице: Младежка глава на Дионис, надясно, с бръшлянов венец на главата. Над челото две цветчета. Косата, завита в характерно руло, завършва на тила във възел. Част от нея се спуска в отделни къдрици покрай лицето.

Опако: Херакъл, наляво, прав, гол. В дясната си ръка държи кривак, опрян на земята. През лявата му ръка, опряна на кръста, е преметнатата лъвска кожа. В д. ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ, л. ΣΩΤΗΡΟΣ, долу ΘΑΣΙΩΝ. Между десния крак и кривака монограм Μ.

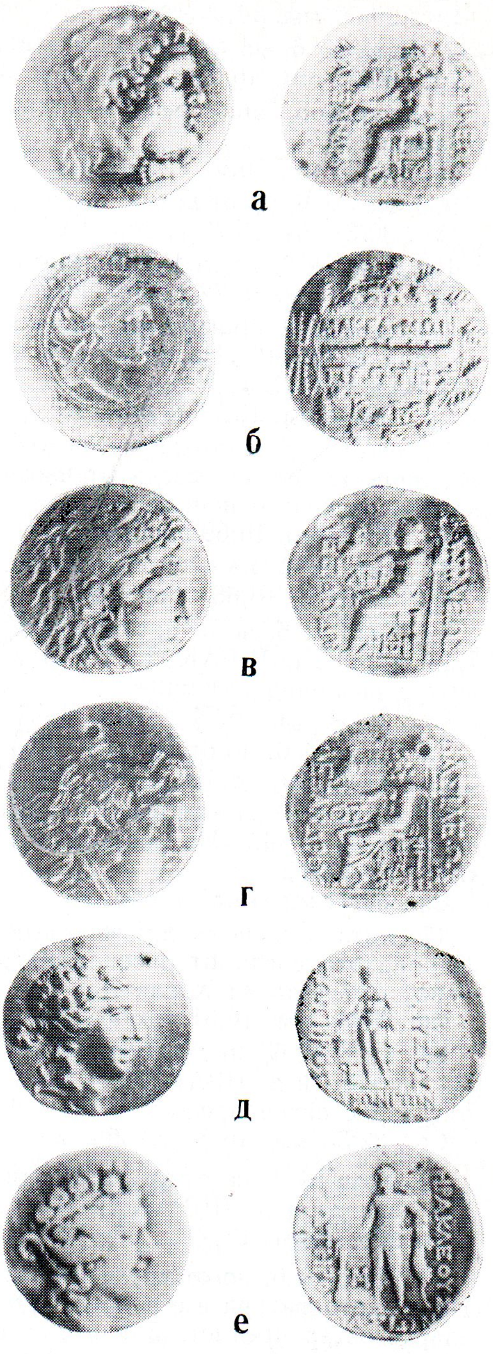

Обр. 1.

Ср., 29/30 мм, 14,26 г, обр. 1-е

7. Като № 6, но от други печати.
Ср., 30/32 мм, 16,05 г, обр. 1-ж.

8. Като № 6. Лицев печат еднакъв с този на № 7.
Ср., 31/33 мм, 16,91 г, обр. 1-з.

9. Като № 6, но от други печати.
Ср., 30/31 мм, 16,76 г, обр. 1-и.

10. Като № 6, но от други печати.
Ср., 31/33 мм, 16,72 г, обр. 1-к.

11. Като № 6. Лицев печат близък до този на № 10. На опакото в д. (Η) ΡΑΚΛΕΟΥΣ
Ср., 30/31 мм, 16,79 г, обр. 1-л.

12. Като № 6, но от други печати. На лицевата страна следи от двоен контур по челото и носа.
Ср., 31/32 мм, 16,69 г, обр. 1-м.

13. Като № 6, но от други печати.
Ср., 31/33 м, 16,66 г, обр. 2-а.

14. Като № 6, но от други печати. На опакото в д. (Η)ΡΑΚΛΕΟΥΣ. Буквите с различна големина.
Ср., 32/34 мм, 16,74 г, обр. 2-б.

15. Като № 6, но от други печати.
Ср., 31/32 мм, 16,81, г, обр. 2-в.

16. Като № 6. Лицев печат близък до този на № 15. На опакото в д. (Η)ΡΑΚΛΕΟΥΣ
Ср., 30/31 мм, 16,81 г, обр. 2-г.

17. Като № 6, но от други печати. На опакото следи от двоен контур върху фигурата на Херакъл.
Ср., 31/34 мм, 16,31 г, обр. 2-д.

18. Като № 6, но от други печати. На опакото в д. ΗΡΑΚΛΕ. . . Следи от удар с остър предмет.
Ср., 32/33 мм, 16,73 г, обр. 2-е.

19. Като № 6, но от други печати. На опакото в д. (Η)ΡΑΚΛΕΟΥΣ
Ср., 30/31 мм, 16,69 г, обр. 2-ж.

20. Като № 6, но от други печати. На опакото фигурата е повредена от удар с остър предмет. Буквите са с различна големина.
Ср., 31/34 мм, 16,62 г, обр. 2-з.

21. Като № 6, но от други печати.
Ср., 32/34 мм, 16,83 г, обр. 2-и.

22. Като № 6, но от други печати.

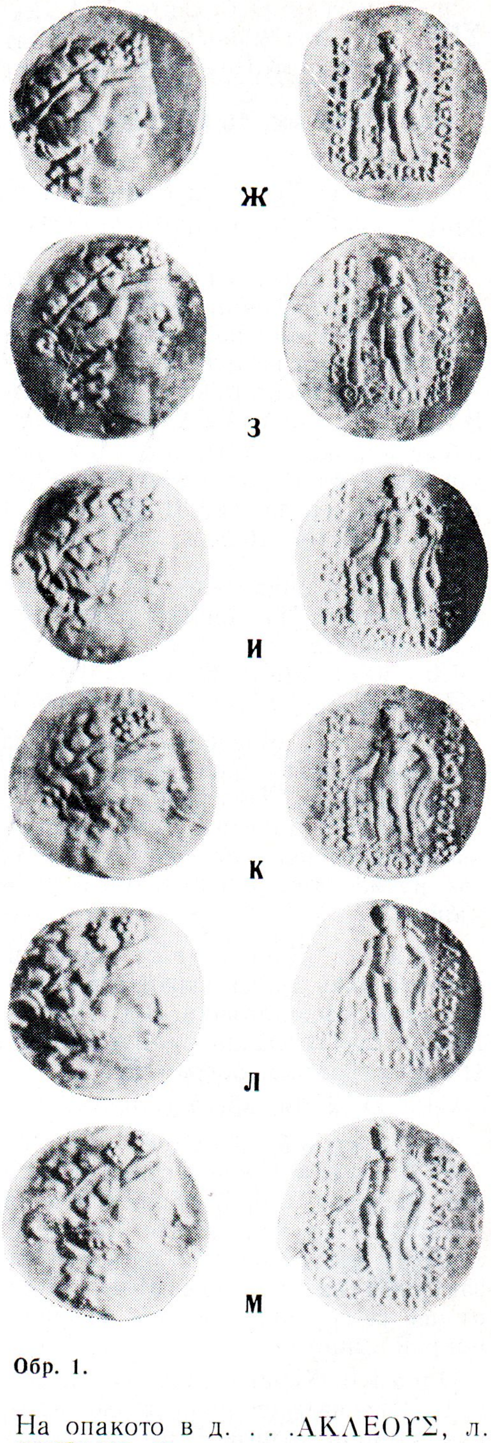

Обр. 1.

На опакото в д. . . .ΑΚΛΕΟΥΣ, л. ΩΤΗΡΟΣ. Буквите — с различна големина.

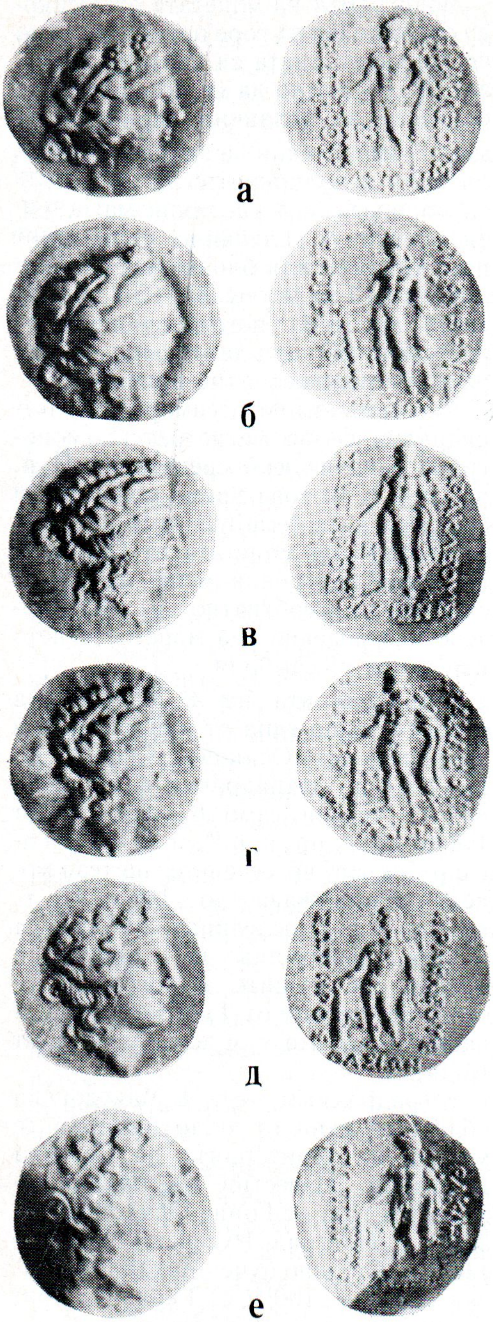

Обр. 2

Ср., 29/30 мм, 16,73 г, обр. 2-к.

23. Като № 6, но от други печати и с друг монограм на опакото — М

Ср., 31/33 мм, 16,58 г, обр. 2- л.

24. Като № 23, но от други печати.

Ср., 30/32 мм, 16,74 г, обр. 2-м.

25. Като № 6, но от други печати и с друг монограм на опакото. В д. НРАКЛ. . .

Ср., 30/31 мм, 16,86 г. обр. 3-а.

26, Като № 25, но от други печати. На опакото в д. . . .РАКΛЕΟϒΣ

Ср., 28/30 мм, 16,72 г, обр. 3-б.

27. Като № 25, но от други печати.

Ср., 33/34 мм, 16,83 г, обр. 3-в.

Според нас, най-голямо внимание от описаните по-горе монети заслужава тетрадрахмата на Месамбрия на Черно море. Тя е подражание на тетрадрахмите на Александър III. Както видяхме от описанието, на опакото ѝ има само един магистратски монограм, поставен под престола на Зевс. Известно е, че върху тетрадрахмите на Месамбрия се изписани два магистратски монограма. Единият е поставен до отличителния знак на града (шлем с грива), а другият — под престола на Зевс или порядко, в отреза на монетата.[2] Месамбрийски тетрадрахми само с един монограм са известни от колективни находки в Мала Азия, които се отнасят към края на III и първата половина на II в. пр. н. е.[3] Монетата от Осиково е първият и засега единствен екземпляр от този тип монети само с един монограм, съставен от буквите Π ϒ Ρ[4]. Вярно е, че монограм от буквите Π ϒ Ρ върху опакото на месамбрийски тетрадрахми не е нещо ново, но в откритите досега монети той е в съчетание с други монограми или букви. От колективната находка от с. Рудник, Бургаски окръг, са ни известни монограмите и. Първият е в съчетание с Δ Α, вторият с. Датират се съответно към третата четвърт на II в. пр. н. е. и към третото десетилетие на I в. пр. н. е.[5]. Съчетание на монограм от Π ϒ Ρ с Δ Α е известно от месамбрийски тетрадрахми от с. Пиргово, Русенски окръг[6], от Горна Оряховица[7] и др.

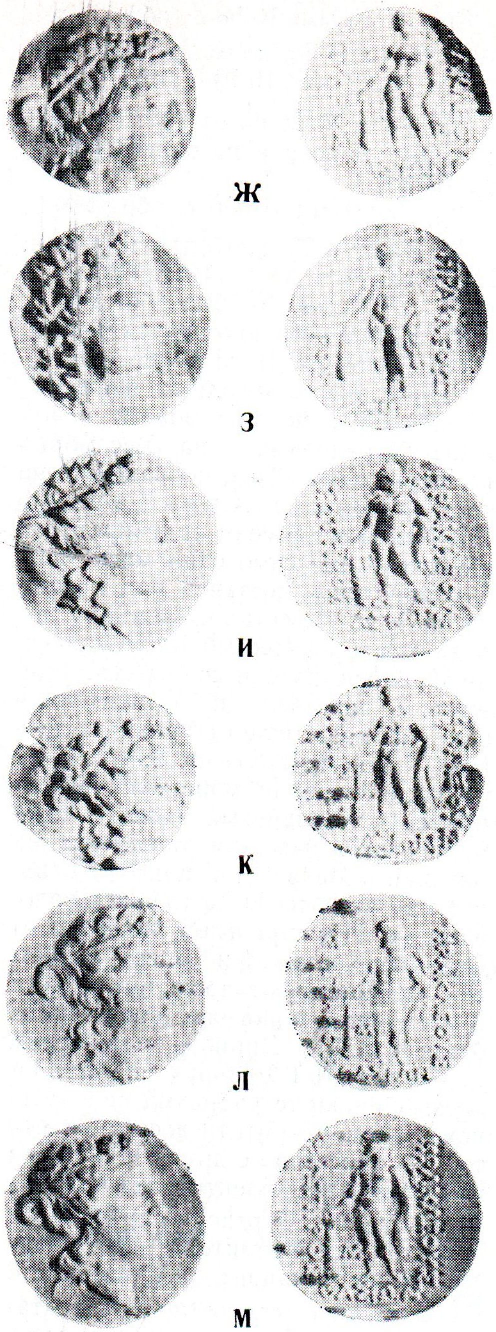

Обр. 2

В находка от Шуменски окръг монограм от буквите Π Υ Ρ се среща в съчетание с М А[8].

Монограмът на монетата от Осиково се отличава от горе описаните само по хоризонталната си чертица в буквата ϒ. Би могло да се помисли дали се касае за различни варианти на монограм на един и същ магистрат, избиран неколкократно за такъв или за монограми на различни магистрати, които по случайно съвпадение имат еднакви или близки имена. Разликата най-малко от 30—35 г. между двете посочени по-горе монети от с. Рудник ни кара да мислим, че втората възможност е по-приемлива.

Ако сеченето на месамбрийски тетрадрахми с два магистратски монограма започва към средата на II в. пр. н. е.[9], то това време може да ни послужи като terminus ante quem за отсичането на монетата от Осиково. По-точна датировка може да имаме само след всеобхватно и задълбочено изследване на монетосеченето на древна Месамбрия.

Тетрадрахмата на I Македонска област е също една от най-ранните в находката от Осиково. Според П. Настер тетрадрахмите от този вид са сечени само 8 години — от 158 до 150 г. пр. н. е.[10], а Бьорингер смята, че сеченето на тези монети продължава до 148—147 г. пр. н. е.[11] Последният публикува монета, идентична на описаната от нас, със същите монограми. Посочено е, че тя е от Търговище[12]. Еднаква с нашата е и една монета от Видин.[13]

Тетрадрахмите от I Македонска област са едни от често намираните монети на територията на Северна България. Известни по-големи находки са тези от Горна Оряховица — 338[14], с. Новград, Русенски окръг — 110[15], с. Студено буче, Михайловградски окръг — 100[16], с. Търнава, Врачански окръг — 105[17] бр. и др.

Одесоските тетрадрахми, както видяхме, са сечени по времето на магистратите, означени с буквите ΔΕ и Θ Ε. Това са едни от най-често намираните одесоски сребърни монети.

Т. Герасимов публикува такава тетрадрахма с ΘΕ, печатите (лице и опако), на която са много близки до описаната от нас под № 4. Той датира монетата II—I в. пр. н. е.[18]. По-детайлирана датировка предлага Ив. Карайотов. Той отнася одесоските тетрадрахми с Δ Η към самия край на II в. или евентуално първите няколко години на I в. пр. н. е., а тези с Θ Ε изцяло в първата четвърт на I в. пр. н. е.[19] На територията на Североизточна България, в хинтерланда на Одесос, тези монети се срещат сравнително рядко — факт, който все още не е задоволително обяснен.

Най-многобройни (22) в находката са монетите, сечени на о-в Тасос. От тях 17 са с монограм ΜΗ, 2 с монограм Μ и 3 с монограм ΚΡ. Според нас две от тези монети (№№ 7 и 8) са сечени с един лицев печат. Близки са лицевите печати на № № 10 и 11 и на № № 15 и 16. Монета № 27 е сечена от един лицев печат с такава от с. Падарево, Новозагорско, а печатът на № 26 е много сходен с друга такава от същото село.[20]

Печатите на опакото са различни. Някои от образите на Херакъл не са много прецизно изработени, но общо взето са пропорционални. Не много добри са и някои от надписите, но трябва да изтъкнем, че в тях няма грешки. Ние сме затруднени да кажем дали се касае за първа степен на варваризация или просто имаме екземпляри, изготвени от не много сръчни гравьори.

Тасоските тетрадрахми с монограми ΜΗ, Μ и ΚΡ са най-често намираните такива. Тези с монограм Μ са сечени след 88 г. пр. н. е., с монограм ΜΗ са сечени между 88 и 84 г. пр. н. е., а монетите с монограм ΚΡ са сечени след тях.

Тетрадрахмите на о-в Тасос са едни от най-често намираните монети от този период. От Северна България са известни находките от с. Градешница, Врачански окръг — 400 бр.[22]; с. Попина, Силистренски окръг — 170 бр.[23]; с. Недан, Великотърновски окръг — 102 бр.[24] и др.

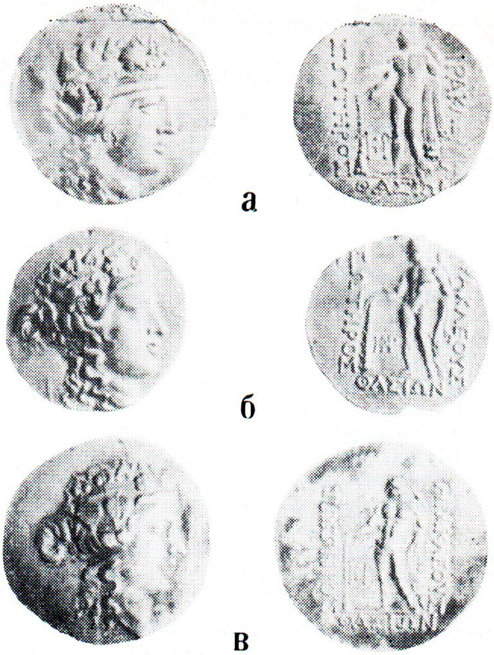

Обр. 3

Маронейската тетрадрахма по тип, разпространение и датировка се свързва с тасоските тетрадрахми.[25]

Ако проследим разпространението на монетните типове, разгледани от нас по-горе на територията на Северна България и ги съпоставим в количествено съотношение, получава се интересно допълнение към цялостната картина на монетната циркулация сред тракийските племена между Хемус и Истрос през II—I в. пр. н. е. (вж. табл. I).[26]

Очевидно най-разпространени са тасоските тетрадрахми. Те се намират почти по цялата територия на Северна България, но все пак по-голямата част е съсредоточена в централните и северозападни части. Подобно е положението и с тетрадрахмите на I Македонска област, но те както по брой на находките, така и по брой на намерените монети, отстъпват на тасоските. Одесоските и

Таблица I

Окръзи	О-в Тасос		I Макед. област		Месамбрия		Одесос		Маронея	
	находки	монети	находки	монети	находки	монети	находки	монети	находки	монети
Михайловградски	—	—	4	177	—	—	—	—	—	—
Врачански	8	694	4	131	—	—	—	—	1	1
Плевенски	13	306	9	98	—	—	—	—	—	—
Ловешки	4	72	1	6	—	—	—	—	—	—
Габровски	—	—	1	70	—	—	—	—	—	—
В. Търновски	6	241	4	416	4	15	1	1	5	56
Русенски	2	37	1	110	1	9	—	—	1	3
Търговищки	2	82	1	1	3	3	2	3	1	1
Шуменски	1	1	—	—	4	35	2	12	—	—
Силистренски	1	170	—	—	2	10	—	—	—	—
Варненски	—	—	1	4	3	30	2	25	—	—
Всичко:	37	1606	26	1013	17	102	7	41	8	61

месамбрийските тетрадрахми са значително по-малко разпространени. Намират се в Североизточна България, до В. Търновски окръг. В централните и западни части липсват или досега не са открити. Прави впечатление, че в хинтерланда на Одесос преобладават тетрадрахмите на Месамбрия. Маронейските тетрадрахми също не са много разпространени — намерени са най-вече в Русенски и В. Търновски окръзи.

Както се вижда, в находката от Осиково са застъпени два вида монети: тези, сечени под егидата на Рим (Тасос, I Македонска област и Маронея), които преобладават и „местни“ монети на понтийските градове Одесос и Месамбрия, незначителни по брой. Най-ранните (Месамбрия и I Македонска област) са сечени през втората четвърт и средата на II в. пр. н. е., а най-късните (тасоските с монограм (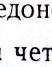) — в самия край на второто десетилетие на I в. пр. н. е.

Съвсем естествено възниква въпросът, кога е заровено съкровището. Времето на отсичането на последните монети — края на второто десетилетие на I в. пр. н. е. — ни служи за terminus post quem. Важно политическо събитие след 80-те години на I в. пр. н. е., с което бихме могли да свържем заравянето на съкровището е третата война (74—71 г. пр. н. е.) между Рим и понтийския цар Митридат VI Евпатор. Във връзка с това гръцкият историк Апиан съобщава, че Марк Лукул, управител на провинция Македония и брат на известния пълководец Лициний Лукул, командуващ римските войски срещу Митридат, през 72 г. пр. н. е. предприел поход срещу мизите, стигнал до р. Истрос и до понтийските градове Истрос, Калатис, Дионисопол, Одесос, Месамбрия и Аполония.[27]

Село Осиково се намира почти на половината разстояние между Велико Търново и Русе. Твърде възможно е част от войските на Марк Лукул, участвуващи в похода към р. Истрос и споменатите понтийски градове, да са минали недалеч оттук и във връзка с това да е станало заравянето на съкровището.

1. Инв. 202-Н/МТ г. За тази находка съобщи Т. Герасимов. Монетни съкровища, намерени в България през 1966 г.

ИАИ, XXX, 1967, с. 188—189, но в съобщението има неточности, които не са по вина на автора на съобщението.

2. Т. Герасимов. Находки от месамбрийски и одесоски тетрадрахми, ИВАД, X, 1956, с. 70.

3. Ив. Карайотов. Съкровище от тетрадрахми на Месамбрия и Одесос от с. Рудник, Бургаски окръг — Нумизматика, XI, 1976, кн. 1—2, с. 39.

4. По сведение на н. с. Ив. Карайотов от ОИМ, Бургас, който прави каталог на месамбрийските тетрадрахми. Той ми помогна при датирането на монетата, за което му изказвам благодарност.

5. Ив. Карайотов. Пос. съч., с. 37 и 39.

6. Т. Герасимов. Съкровища от монети, намерени в България през 1960 и 1961 г. — ИАИ, XXVI, 1963, с. 263—264.

7. Т. Герасимов. Колективни находки на монети през 1939, ИБАИ, XIII, 1939, с. 342.

8. Т. Герасимов. Находки от месамбрийски. . .—ИВАД, X, 1956, с.67,№ 8, табл. 1—8.

9. Ив. Карайотов. Пос. съч., с. 39.

10. P. Naster. La Colection Lucien de Hirch, Bruxelle, 1959, p. 158, № 944.

11. Chr. Bochringer. Zur Chronologie Mittelhellenistischer Munzserien, 220—160 v. CHR. Berlin, 1972, p. 115

12. Данните от и за чуждестранната литература дължа на ст. н. с. Й. Юрукова. Тя беше любезна да ми даде общи насоки за написването на това съобщение, за което ѝ изказвам благодарност.

13. Монетата е изложена в експозицията на отдел „Археология" при ОИМ, Видин.

14. Т. Герасимов. Колективни находки. . . ИБАИ, XIII, 1939, с. 342.

15. Т. Герасимов. Монетни съкровища, намерени в България през 1958 и 1959 г., ИАИ, XXV, 1962, с. 227.

16. Т. Герасимов. Колективни находки от монети през 1956 и 1957 г., ИАИ, XXII, 1959, с. 359.

17. Пак там.

18. Т. Герасимов. Антични и средновековни монети в България, С., 1975, с. 37, обр. 28.

19. Ив. Карайотов. Пос., съч., с. 41.

20. Г. Кацарова. Нови данни за датировката на тетрадрахмите на остров Тасос от втори период на монетосеченето му и на тракийските тетрадрахми от I в. пр. н. е., ИАИ, XXVII, 1964, с. 135, табл. II-22 и пак там, табл. II—20.

21. Пак там. С. 138 и 140—141.

22. Т. Герасимов. Монетни съкровища, намерени в България през 1962 и 1963 г., ИАИ, XXVII, 1964, с. 237.

23. Т. Герасимов. Колективни находки на монети през 1956 и 1957 г., ИАИ, XXII, 1959, с. 362.

24. Т. Герасимов. Монетни съкровища, намерени в България през 1965 г., ИАИ, XXIX, 1966, с. 212.

25. Г. Кацарова. Пос. съч., с. 143.

26. Данните в таблицата са извлечени от бюлетините за откритите колективни монетни находки в България, публикувани в ИБАД, ИАИ и ИВАД. Възможно е цифрите да са приблизителни поради факта, че не за всички находки е съобщено (особено това се отнася за единичните екземпляри), но общо взето те дават вярна представа за разпространението и количественото съотношение на монетните типове, разгледани тук.

27. Извори за старата история и география на Тракия и Македония, С., 1949, с. 326, т. 14.

Le tresor monetaire d'Ossikovo, region de Targovichte

GUINEV, G.

(Résumé)

L'auteur publie le contenu d'un trésor de monnaies hellénistiques en argent, du village d'Ossikovo, dans la région de Targovichté. Le trésor contient 1 tétradrachme de Messambrie (avec le type d'Alexandre III), 1— de la premiére région de Macédoine, 2—d'Odessos (avec le type d'AlexandreIII), 1—de Maronée et 22— de Tassos (IIe période).

За монетната циркулация в Средновековния Търновград

Атанас Писарев

Археологическите разкопки на хълма Царевец, проведени през последните години, допринесоха много за изясняване на топографията на престолния град. Изцяло вече е проучен северозападният склон на хълма. Под основите на съвременната алея, водеща към Лобната скала, се откри каменна настилка на средновековна улица, от двете страни на която са били застроени жилищните квартали.

Освен разкритите битови сгради бяха разкопани и основите на 7 църкви, от които две са били преустроени в манастири.[1] Около тях и около манастирите са били оформени отделните квартали на хълма Царевец.

Наред с изобилния и разнообразен археологически материал от глина, метал, стъкло и пр. са намерени поединично или колективно много средновековни монети. Откритите над 15 000 монети показват, че монетната циркулация на хълма е с много по-широк диапазон, отколкото това се предполагаше досега. Налице е почти непрекъснат живот от бронзовата епоха до наши дни.

Сечените през различните епохи монети се различават както по изработка, така и по метал.

Монетите от тракийския културен пласт са най-малко. Досега са намерени само няколко такива екземпляра. Монетите от римската епоха са по-многобройни и се срещат като единични находки почти върху целия хълм. Преобладават сребърни и бронзови монети от II—III век. Откритите монети от ранното Средновековие са свързани с живота на ранновизантийската крепост, строена през времето на император Юстиниан I (527—565), с цел да спре набезите на идващите от север племена. Тази крепост ясно е просъществувала до образуването на Първата българска държава, като е била разрушена заедно със сградите, изградени във вътрешността ѝ.

В откритите землянки на хълма и пластовете, които ги покриват, монети от периода VIII—IX век не се намериха. Това е времето на Първата българска държава, когато господствуващото натурално стопанство не се е нуждаело от монети.

През периода на византийското робство (XI—XII в.) монетите се налагат отново както за изплащането на данъци, така и за нуждите на вътрешния стоково-паричен обмен. Между откритите от това време монети има над 20 златни и електронови номизми от императорите Йоан II Комнин (1118—1143), Мануил I Комнин (1143—1180), Исак II Ангел (1185—1195), Алекси III Комнин (1195—1204) голям брой сребърни и най-много медни монети.

След освобождението на България от византийско робство нуждата от парични знаци довела българските царе до необходимостта да секат свои собствени монети.

При проучването на обект 12, намиращ се върху северозападния склон на хълма Царевец, освен разкритата църква 18, се откриха основите и на 6 битови сгради, разделени от двор, постлан с плочести камъни. В северозападния ъгъл на сградата, която е в непосредствена близост до крепостната стена, се откри глинен съд с две дръжки, използуван вторично за поставяне на монети. Той бе вкопан до нивото на зида и покрит с парче от тухла. В него се намериха 5 медни византийски монети на следните императори: Исак II Ангел (1185—1195) — 2, Алекси III Комнин (1195—1203) — 2 и Тодор I Ласкарис (1204—1222) — 1. Тези монети са явно част от съкровище, което тук е било съхранявано и при нужда използувано. Намерените монети са от края на XII и първите десетилетия на XIII век, период съвпадащ с царуването на първите представители на Асеновата династия, когато в обръщение са били вече и български монети. Макар да не е изключено в състава на съкровището да е имало и по-късни монети, то едва ли бихме могли да допуснем, че те е било укрито по-късно от средата на XIII век, когато е била изградена самата крепостна стена.

Във всички сгради бяха открити огнища с производствени отпадъци, суровини и готова продукция — железни, костени, зидана пещ, и около нея хромели и овъглено жито. Прави впечатление, че и в шестте сгради работилниците са от южната страна. Може би това е продиктувано от непрекъснатата целогодишна дейност и нуждата от по-голяма светлина и топлина през зимните месеци. Наличността на работилници говори, че собствениците на сградите в този квартал са били занаятчии, изготвящи различни занаятчийски произведения.

Откритите тук монети от XIV век са най-многобройни и най-разнообразни. Освен „домашните“ български монети са намерени и византийски, сръбски, венециански, както и такива на франкския владетел Йоан II Орсини (1320—1335).

Наличността на толкова много и разнообразни монети през XIV век е явно свързана с развитието на пазарите в страната, които са ползували големи количества монети.[2] Тъй като домашните монети и тези на византийските императори не са били достатъчни за задоволяване на изискванията на стоково-паричния обмен, прибягвало се е и до помощта на други чуждестранни монети. Такива са венецианските грошове (матапани), които се наложили по целия Балкански полуостров като международна търговска монета.[3]

Намерените монети на турските султани, които са сребърни и медни, показват, че завоевателите са въвели във всекидневния живот своите собствени монети. Едни от най-ранните турски монети, които се откриват на хълма, са тези на султан Баязид.

Намерените монети от XII—XIV век са свидетелство за развитото парично стопанство в Средновековна България. Нейната столица Търново е била голям стопански и културен център, който е поддържал оживени търговски връзки с близки и далечни страни. Тук в престолния град е бил и чуждестранният търговски квартал, където търговците са складирали и продавали своите стоки на многобройното столично население.

---

[1] Нурков, Хр., Писарев, Ат. Манастирски комплекс на хълми Царевец, ГМСБ, т. IV, под печат.

[2] Герасимов Т. Царевград Търнов, т. I, 1973, с. 198.

[3] Герасимов, Т. Пос. съч., с. 199.

La circulation monétaire dans la ville de Tirnovo au Moyen Âge

PISSAREV, A.

(Résumé)

Les fouilles archéologiques effectuées sur la colline de Tzarevetz ont donné 15 000 monnaies.

A partir de ce matériel numismatique l'auteur se propose de donner un apercu de la circulation monétaire sur la colline de Tzarevetz de la fin de l'époque du bronze jusqu'à la fin du XIXe siècle. Les trouvailles monétaires sont présentées chronologiquement.

Руските платинови монети от XIX в.

Янчо Янев

В Русия през втората четвърт на XIX век се осъществява рядко и оригинално производство на платинови монети. От 1828 до 1845 година монетният двор в Санкт Петербург сече платинови пари на стойност 3, 6 и 12 рубли. Те по размери са еднакви със съвременните им 25, 50 копейкови монети и 1 рубла, но теглото им е съответно 10, 20 и 40 грама. Производството на тези монети е изключителен успех на руските металурзи и гравьори, които съумяват по метало-керамичен способ да изготвят от трудно топимата платина монетни кръгчета, каквито дотогава никъде не се правят.

От сеченето на платинови монети са заинтересовани братя Демидови — уралски рудодобивници и собственици на металургични заводи, наследници на Никита Демидович Антуфьев (1656—1725 г.), тулски ковач, който при Петър I получава огромни земи в Урал за разработване на рудни находища и производство на метали. От 20-те години на XIX век в мините и заводите на Демидови, разположени в Нижне-Тагилската и Пермска област в Урал, започва да се добива голямо количество платина, която по това време не намира промишлено приложение. Дори има и някои изискващи съмнение сведения, че в средата на XIX век в Русия се правят опити за поставяне на платинови дискчета в ядрата на златните руски монети.

Едва в края на XIX век — 1899 г. в Петербург се създава „Платино-промишлена анонимна компания“ — монополистическо обединение, агентство на френския капиталистически синдикат „Compagnie industrielle de Platine. Société Anonyme“, разработващо и изнасящо платина. От втората половина на XIX век започва интензивно развитие на ювелирната и химическа промишлености, на галванопостегията, фотографията и електроапа-

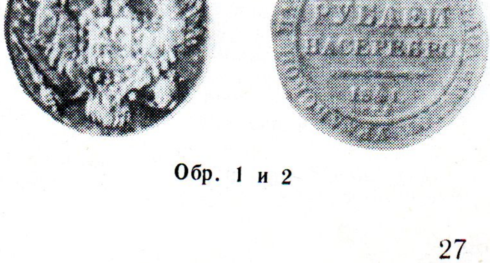

Обр. 1 и 2

ратурата, в които платината, със своята химическа инертност, електропроводимост и катализиращи свойства, става изключително ценна суровина. Това довежда до бързо повишаване цената на руската платина зад граница и спира опитите за продължаване на платиновото монетосечене.

Руските платинови монети днес се срещат изключително рядко. На лицевата им страна е моделиран характерният двуглав орел, увенчан с императорска корона, държащ в краката си реликвите на властта. На обратната страна е означена цената: 12 рублей на серебро, 6 рублей на серебро и 3 рублей на серебро. Под цената е годината на монетосеченето: 1828, 1831, 1841, 1845. Под годината на монетосеченето: СПБ — Санкт Петербургска банка. Наоколо кръгов надпис: „Чистой уральской платины 9 зол. 68 дол. (Обр. 1, 2, 3 и 4).

Това появяване на дванадесетократен принцип в руската десетична монетна система се обяснява със случайни обстоятелства — на тогавашното съотношение на цените на платината и среброто от една страна и от друга. — на избраните размери на платиновите монети.

Прецизната изработка на руските платинови монети, редкостта и оригиналният им произход ги правят ценни експонати във всяка монетна колекция.

Les monnaies russes en platine du XIXe siecle

YANEV, Y.

(Résumé)

L'auteur étudie les rares et originales monnaies en platine, émises en Russie pendant le deuxième quart du XIXe siecle. De 1828 jusqu'à 1845 la cour monétaire de St Peterbourg frappe des monnaies en platine du valeur 3,6 et 12 roubles dont les dimensions correspondent aux kopeeks de 25,50 et à 1 rouble, mais leur poids est respectivement de 10,20 et 40 g.

A partir de la deuxième moitié du XIXe siècle le platine devient une matière première extrêmement précieuse. L'augmentation du prix du platine russe provoque la cessation du monnayage en platine.

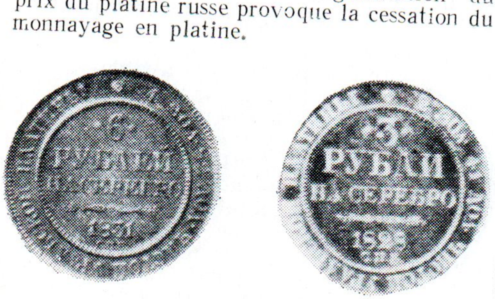

Обр. 3 и 4

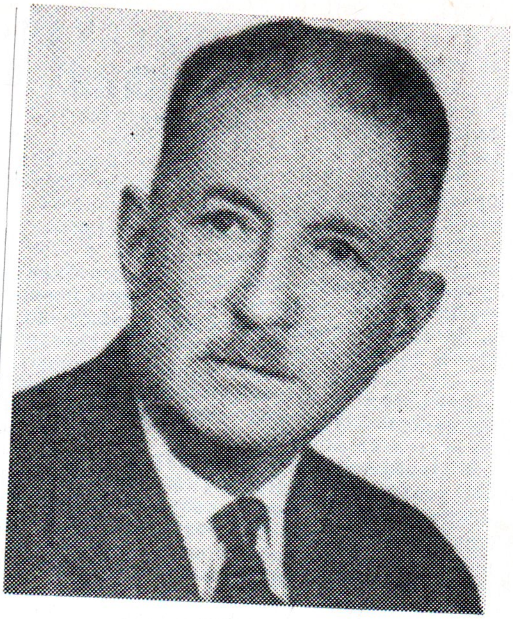

Жан Баблон

Йорданка Юрукова

На 20 април 1978 година в Париж почина видният учен нумизмат Жан Ернест Баблон.

Роден през 1889 г. в Париж, в семейството на теоретика на античната нумизматика Ернест Баблон, Жан Баблон се насочва от рано към големите проблеми на световното изкуство. Висшето си образование и докторат той получава в института за Испанско изкуство в Париж.

Преждевременната смърт на баща му е преломен момент в живота на младия изкуствовед. Той постъпва на работа в Парижкия монетен кабинет — първоначално като обикновен уредник, а по-късно като негов директор. Тази длъжност той запази в продължение на повече от 40 години — до излизането си в пенсия през 1963 г. Съвсем млад, Ж. Баблон се заема със завършване, редактиране и издаване на голямото четиритомно съчинение на своя баща[1], в което се поставят и изясняват основните теоретични въпроси на античната нумизматика. По-късно в своите собствени многобройни публикации, Ж. Баблон се изяви като създател и пропагандатор на ново течение в областта на нумизматиката. При него основната действуваща фигура е тази на нумизмата-историк, който третира монетите не като изолирани самостойни предмети, а като паметници, принадлежащи на конкретна историческа епоха. И в практика, и в теория, Ж. Баблон подчертаваше значението на монетите като първостепенни исторически извори. За разлика от английската и немска нумизматични школи, които съсредоточаваха изцяло вниманието на своите изследвачи в съставянето на прецизни каталози, Баблон смяташе, че каталозите са само необходимата основа на всяко сериозно нумизматично изследване.

Ж. Баблон третираше монетното изкуство като подчинено на основните тенденции в развитието на релефната пластика. Тези свои концепции той разви в забележителното си съчинение „Портретът в античността според монетите“[2], в което са разгледани подробно основните етапи в развитието на историческия портрет. Така, на развитието на портрета от животинското изображение до идеализираната човешка фигура в примитивното монетно изкуство е посветена глава I; на изразителния портрет в елинистическото изкуство, върху чието развитие оказват влияние Гърция и Изтокът — глава II; на реалистичния римски портрет и неговото развитие през императорската епоха — глава III; на византийския портрет от Констатиновата стилизация до йерархическия символизъм — глава IV и най-сетне, в глава V — интересният въпрос за т. н. „варваризирани“ подражания.

Привлечен от чисто теоретичните въпроси в областта на нумизматиката, Ж. Баблон ни остави и прецизен каталог (в четири части) на гръцките монети от прочутата колекция Лийнс.[3] Притежание на Парижкия монетен кабинет, тази колекция съдържа значителен брой „домашни“ монети на тракийските, пеонски и македонски владетели, както и сечени от гръцките полиси по тракийския бряг. Тази работа на Баблон представлява образцов пример за съставянето на подобен вид нумизматични съчинения.

Конкретни и синкретизирани са схващанията на Баблон върху основните проблеми в развитието на античната нумизматика: домонетни средства, монетни системи, монетна техника, произход и развитие на монетните типове, малоазийските монети и гръцкото монетосечене и др., развити в интересните му съчинения „Антична нумизматика“[4] и „Монетите разказват историята“.[5]

Комплексното проучване на писмените извори — сведенията на римските писатели и епиграфските паметници и данните от анализа на нумизматичния материал — римските монети от епохата на Северите, даде възможност на Ж. Баблон да напише увлекателното съчинение върху „сирийските“ императрици.[6] В него на фона на икономико-политическата римска история по време на Северите, Баблон щрихира интересните портрети на „сирийските“ императрици — снизходителната и волева Юлия Домна, съпруга на Септимий Север и майка на Каракала и Гета; нейната сестра — Юлия Меза — амбициозната и строга баба на Елагабала и на Север Александър, и тези на дъщерите на Юлия Меза — леконравната Юлия Соемия — майка на Елагабала, и строгата Юлия Мамея — майка на Север Александър. Богато документирана с изобилен исторически и нумизматичен материал, тази книга на Баблон възкресява пред читателя цялата динамичност на епохата, в която управлява династията на Северите.

Редица други свои идеи Ж. Баблон развива в някои по-малки публикации, научни съобщения, доклади. Между тях особено интересни са тези за монетите и ритъма на монетосеченето[7], за характера на монетосеченето и др.[8]

Като главен уредник на един от най-богатите нумизматични музеи в света — Парижкия монетен кабинет, организиран в рамките на Националната библиотека, Ж. Баблон проведе успешно откупуването на големи частни колекции. В някои случаи последните съдържаха и други паметници на глиптиката — като геми, камеи и пр.

Ж. Баблон посвети и редица значителни изследвания на испанското и френско изкуство от епохата на Възраждането. Последните години от своя живот той посвети на проблемите на Ренесансовото изкуство, вълнували неговата младост. Отличен познавач на испанския език, литература и история, Баблон написа увлекателни съчинения за Карл V[9], за Сервантес[10], за испанските художници[11] и пр.

Ж. Баблон бе и един от създателите на световната комисия по нумизматика, чиято цел е да координира усилията на всички изследвачи в областта на нумизматиката; да провежда нумизматични конгреси и симпозиуми; да издава монографични изследвания, корпуси, каталози и пр. С голяма ерудиция той застана начело на организационния комитет, който проведе през 1953 г. в Париж първия следвоенен световен нумизматичен конгрес. До смъртта си Ж. Баблон бе почетен член на световното бюро по нумизматика, както и на всички големи научни нумизматични дружества в света. Той бе и редактор на едно от най-известните периодични научни списания в света Revue Numismatique.

Наред с тази огромна организаторска дейност, изискваща богати знания, трудолюбие и упоритост, Ж. Баблон се прояви и като отличен педагог в областта на нумизматиката. В продължение на близо две десетилетия той завеждаше катедрата по нумизматика при висшето музейно училище към Лувър. Неговите лекции, изнасяни на ясен и достъпен език и богато илюстрирани, бяха посещавани, както от музейните работници в областта на нумизматиката, така и от любителите-колекционери.

Ж. Баблон бе приятел на България. Той бе в непрекъсната научна кореспонденция с нашите изтъкнати нумизмати — Н. Мушмов и Т. Герасимов. С много ерудиция и доброта той насърчаваше и първите стъпки в нумизматиката на автора на тези редове, като стана и един от ръководителите на негвата дисертация. Голямата ерудиция и научна скромност на Ж. Баблон ще бъдат пример за всички, които се занимават с проблемите на нумизматиката.

---

[1] E. Babelon. Traité des monnaies grecques et romaines. Description Historique. Vol.I.— IV, Paris, 1907/1932

[2] J. Babelon. Le portrait dans l'antiquité d'après les monnaies, 2 éd., Paris, 1950

[3] J. Babelon. Catalogue de la collection de Luynes. Monnaies grecques. 4 vol., Paris, 1924/1936

[4] J. Babelon. La Numismatique antique, Paris, 1944

[5] J. Babelon. Les monnaies racontent l'Histoire, Paris, 1963

[6] J. Babelon. Impératrices Syriennes, Paris, 1957

[7] J. Babelon. La théorie féodale de la monnaies-Mémoires de l'Académie des Inscriptions, XXXVIII, 1908, I, p. 279—347

[8] J. Babelon. La médailles et les médailleurs, Paris, 1924

[9] J. Babelon. Charles Quint, Paris, 1958

[10] J. Babelon. Cervantés. Nouvelle révue critique, Paris. 1939

[11] J. Babelon. Peintres d'Espagne, Paris, 1946

Книгопис

Авдев, Ст. За някои въпроси на сребърното монетосечене на последните български царе (XIV в.) — Нумизматика, 1976, кн. 1—2, с. 47—51.

Всички сребърни монети от проучвания период са от един номинал — грошове, но от тежка емисия — до 1369 г. и лека — по стандарта, утвърдил се между 1369 и 1371 г. Преразглежда датировката на Н. Мушмов и прави нова хронология на монетите. Въз основа на нумизматичния материал и по исторически и епиграфски данни прави изводи за икономическото положение през разглеждания период.

Андреев, М. Географски карти върху съвременни монети. — Геодез., картогр., земеустр., 1976, кн. 6, с. 36—37.

Като сюжет за изобразяване върху монети географските карти се появяват за пръв път през 1929 год. Монети с карти продължават да се пускат по различни случаи: исторически годишнини, спортни събития, чествуване на пътешественици и мореплаватели. Разнообразието на тези монети дава възможност за изграждане на тематична нумизматична колекция.

Божкова, Б. Към въпроса за монетната циркулация в нашите земи през IV век. — Нумизматика, 1976, кн. 3, с. 3—6.

Изследването показва оживена монетна циркулация през първата половина на IV в. особено в градовете в близост до стратегическите пътища. През втората половина на същия век започва постепенно да намалява, указание, че варварските нашествия довеждат до упадък в икономическия живот в нашите земи.

Гайдаров, Н. 110 години от рождението на Васил Н. Златарски. — Нумизматика, 1976, кн. 4, с. 3—8.

Проследява огромната научна, културно-просветна и обществена дейност на В. Златарски, като изтъква особения му интерес към нумизматиката, която е разгледана обстойно в отделна статия.

Герасимова— Томова, В. Монети на гръцките градове в Тракия в сбирката на Музея за история на изкуството във Виена. — Нумизматика, 1976, кн. 3, с. 36—42.

Описаните монети са на гръцките градове, намиращи се в земи, обитавани от траките, които са секли монети до завоюването им от римляните: Абдера, Аполония, Бизанте, Месембрия, Одесос, Кабиле и др.

Загинайло, А. Г. Предпосылки возникновения денежного обращения в Северо-Западном Причерноморья (К вопросу о зарождении денежного обращения и экономических связях Северо-Западного и Западного Причерноморья в VI—IV вв. до н. э. по нумизматическим данным). — В: Археологические и археографические исследования на территории Южной Украины. Сб. науччних трудов. Киев, 1976, 162—171.

Проследява междуплеменния обмен между двете области в най-примитивни форми още преди проникването на гръцката колонизация. Като форми на парично обръщение сочи двойните бронзови брадви от с. Калугерово у нас и кавказките бронзови сърпове, а като тяхна преживелици — монетите-стрели, монетириби и пр. При появата на паричното обращение и двете области секат монети. За връзките им свидетелстват монетните находки, които показват разпространението на монетните емисии на двете области вън от техните зони.

Йорданов, И. Едностранни златни монети-медальони с името на хан Омуртаг (предварително съобщение). — Нумизматика, 1976, кн. 4, с. 18—34.

Разчита и разшифрова двата златни медальона, неизвестни дотогава, въпреки че единият е открит още в началото на века от К. Шкорпил, а вторият произхожда от редовни археологически разкопки на Царевец. Отсичането им свързва с името на Омуртаг, поради което медальоните се явяват важен източник за средновековната българска история.

Йорданов, Ив. Монетосеченето на Теодор Мангафа — узурпатор във Филаделфия през 1189—1190 и 1204—1208 г. — Нумизматика, 1976, кн. 1—2, с. 20—28.

Разглежда дискусионни монети, които се приемат от някои автори за българско монетосечене от времето на Петър (1187—1197). Проучва десетина подобни екземпляра от територията на България и доказва, че това не са монети на Петър (Теодор), а на Теодор Мангафа, узурпатор на Филаделфия от периода 1186—1190 г.

Йорданов, Ив. „Чужди“ монети в паричния пазар на средновековен Шумен (XIII—XIV в.). — Год. Музеите от Сев. България, 1, 1975, с. 141—152.

Проучва чуждите монети, циркулирали на паричния пазар в средновековен Шумен, където до появата на българско монетосечене те са били „домашни“, но и след това продължават да циркулират. Наличието на въпросните монети говори за контактите на страните, секли тези монети, със средновековния Шумен.

Карайотов, Ив. Бронзов пръстен-печат от тракийска надгробна могила при Малко Търново. — Нумизматика, 1976, кн. 1 2, с. 52—54.

Пръстенът има елипсовидна плочка с релефно изображение на крилат Ерос и тропайон. Анализът на изображението, изработката, археологически и нумизматични данни датират пръстена в края на IV или първата половина на III в. пр. н. е.

Карайотов, Ив. Бронзова монета с изображение на статуята на Аполон от Каламис. — Археология, 1976, кн. 4, с. 58—61.

Монетата дава нови данни за статуята на Аполон. Стиловият анализ на изображенията на монетата показва, че статуята е отлята в първата четвърт на V в. пр. н. е., което се подкрепя и от археологически данни. Монетата е с контрамарка на Калатис. Тя говори за интензивната търговия между Аполония и Калатис в края на IV в. пр. н. е.

Карайотов, Ив. Съкровище от тетрадрахми на Месембрия и Одесос от с. Рудник, Бургаски окръг. — Нумизматика, 1976, кн. 1—2, с. 36—44.

Монетите са подражание на тетрадрахмите на Александър Македонски. Анализирайки монограмите на монетните магистрати авторът стига до заключение, че месамбрийското монетосечене е било в разцвет в средата или във втората половина на II в. пр. н. е., а одесоските тетрадрахми са сечени в самия край на II или първата четвърт на I в. пр. н. е., когато е разцветът на одесоското монетосечене. Находката свидетелствува за оживените връзки на двата града с тракийското (гетско) държавно обединение, чийто център е била вероятно Шуменската крепост.

Колев, К. Хълмът Бунарджика, изобразен върху антична монета от Филипопол. — Нумизматика, 1976, кн. 1—2, с. 28—35.

Монетата е от времето на император Гета. На опаката й страна е изобразено възвишение със статуя на Херакъл. Опирайки се на археологически материал и исторически сведения, авторът идентифицира хълма с днешната Бунарджика, а издигането на статуята поставя преди управлението на Септимий Север (193—211). Монетата дава нови данни за естетическата култура и скулптурната украса на Филипопол.

Колев, К. Колективни находки на монети, известни от 1969 година. — Изв. Музеите от Южна България, 2, 1976, с. 161—162.

Публикувани са римски монети, медни корубести византийски монети, произхождащи от различни места на Южна България.

Нешева, В. Антична преживелица през Средновековието и в по-ново време. — Нумизматика, 1976, кн. 3, с. 7—25.

Проследява античния обичай за поставяне на монети като погребален дар. Изследването показва неславянската същност на този обичай. Статията е придружена с таблица на монетните находки от X—XIX в. в български погребения.

Нудельман, А. А. Топография кладов и находок единичных монет. Кишинев, 1976.

Рец.: Страшимир Димитров. — Векове, 1977, кн. 1, с. 77.

Прави се обзор на монетната циркулация в Молдавия до нач. на 18 в., придружен с карти и подробен опис на монетните находки през различните исторически периоди. По този начин се очертават „монетни“ и „безмонетни“ периоди. Изводите на автора представляват интерес и за нашата историческа наука. Така „безмонетния“ период в Молдавия от времето на Ираклий (641 г.) до Лъв VI (886—911 г.) се обяснява с настаняването на прабългарите, в чиято ранна държава е била включена и Молдавия. Изследването е отлична база за изучаване на стопанския живот в българските и молдавски земи през средновековието.

Писарев, А. и Цочев, М. Сребърни и бронзови римски монети от музейната сбирка на гр. Сухиндол, Великотърновско. — Год. Музеите от Сев. България, 1, 1975, с. 33—46.

Най-много са монетите от III в., което свидетелствува за икономическия разцвет на селищата край римския път, свързващ Никополис ад Иструм с Мелта. Монетните находки свидетелствуват и за оживените търговски връзки със Сисция, Никомедия, Антиохия и др.

Рогалски, А. Редки монети от частни сбирки. — Нумизматика, 1976, кн. 1—2, с. 11—19.

Публикувани са четири редки монети: златен статер на Деметрий Полиоркет, бронзова монета на Елис, владетел на Малка Скития, тетрадрахма на квестора Квинт Брутий Сура и сребърна монета с ликовете на Август и Реметалк.

Хараланов, В.Джучидски монети от Шуменския хисарлък. — Год. Музеите от Сев. България, 1, 1975, с. 152—154.

Джучидските монети, сечени от владетелите на Златната орда на територията на днешна България, са редкост. Намирането на четирите монети се обяснява с присъствието на татарски помощни части в османската войска. Те са били в обръщение към края на XIV и началото на XV в. поради недостатъчност на домашна монета.

Хараланов, В. Подправки на шест кройцерови монети на Франц Йосиф I. Нумизматика, 1976, кн. 3, с. 31—35.

През 19 в. в Османската империя циркулират едновременно разнообразни домашни и чужди монети, в това число и шестте кройцерови монети. По събрани сведения подправените кройцерови монети били ковани в Шумен от унгарски емигранти след въстанието в 1849 г.

Юрукова, Й. Българските средновековни монети и печати в проучванията на В. Н. Златарски. Нумизматика, 1976, кн. 4, с. 9—17.

Прави се научен анализ на публикациите на В. Н. Златарски с нумизматично-сфрагистичен характер, като се считат за „принос към българската нумизматика и сфрагистика“.

Към статията е изготвена библиография на трудовете на В. Златарски по средновековна българска нумизматика и сфрагистика.

Юрукова, Й. Доменико Такела и българската нумизматика. — Нумизматика, 1976, кн. 1—2, с. 3—10.

Биографични бележки за Доменико Такела, заслугите му в организирането на музейната сбирка в Пловдив, организаторската и събирателна дейност в музейния отдел на Народната библиотека — София. Дава се висока оценка на неговите научни статии, заемащи важно място в популяризирането на нумизматичните знания в страната ни.

Статията е придружена с библиография на нумизматичните публикации на Доменико Такела.

Юрукова, Й. Екзагия от времето на Реметалк I. — Нумизматика, 1976, кн. 3, с. 26—30.

Разглежданата екзагия с издълбаните върху нея стойностни знаци представлява важен паметник, който си служи с тегла, взети от две различни системи — едната от тях е системата на редуцираната драхма (родоска система с подчертан източен характер), която отмира и на нейно място започнала да се налага римската либерална система, представена от аса.

Янев, Я. Държавен надзор над турското монетосечене в София през XVII век. — Нумизматика, 1976, кн. 1—2, с. 45—46.

За характера на надзора над монетосеченето черпим сведения от исторически документи и сведения на пътешественици. Фактът, че се налага такъв надзор и сведенията за драстичните мерки срещу подправянето на монети говори, че тази практика е била широко разпространена.

Iliescu, Octavian, Trois monnaies de Seuthes III. — In: Thraco-dacica. Bucuresti, 1976, 165—168.

Монетите са от колекцията на нумизматичния кабинет при Румънската академия. Те са от два типа. Първият е застъпен от една монета, а вторият — от две. Двата типа монети са от различни номинали. Обстоятелството, че Севт III е секъл монети със свое изображение дава основание монетите да бъдат датирани след 323 г. пр. н. е. — смъртта на Ал. Велики.

Kolev, K., Boev, P. Porträts in der thrakischen Numismatik. — In: Pulpudeva. T., 1. S., 1976, 177—183.

Проследени са портретните изображения на тракийски владетели по нумизматични и писмени данни, проучени са иконографските типове в монетните изображения и тяхното развитие. Във втората част на проучването се прави антропологично изследване, за да се установи отразяването на расови черти в монетните изображения на тракийското монетосечене.

Preda, Constantin. Sur les monnaies thraco-gètes — imitations de type macédonien. — In: Thraco-dacica. Bucuresti, 1976, 169—173.

Въз основа на монетни находки, археологически и редица други данни авторът изказва мнение, че монетните подражания са сечени от трако-гетското население на юг от Дунава. Възможно е да е съществувал племенен трако-гетски съюз в средата на II в. пр. н. е., като границите му са очертани от разпространението на сечените от него монети, находки от които са намерени и на север от Дунава (тип Раса).

Price, M. et Waggoner. Archaic Greek Silver Coinage. The „Asyut“ Hoard. London, 1975. 143 p., A—D, XXXII.

Рец.: А. Рогалски — Нумизматика, 1976, кн. 3, с. 43—54.

Рецензия за книгата на двамата нумизмати върху находката от сребърни монети от Асют, античния Никополис по средното течение на Нил. Рецензентът се спира на някои от монетите от тази находка, които представляват интерес за нумизматиката на нашите земи.

Yourоukova, Y. L'activité de l'atelier d'orfevre à Niš au IVe s. à la lumière d'une nouvelle trouvaille en Bulgarie. — В: Кованье и ковнице античког и средньовековног новца. Београд, 1976, 73—78.

Сребърните слитъци и фиала, изработени в Наисус показват, че мултипликациите на сребърни монети са сечени не само в императорските монетарници, но и в златарските работилници на други значителни антични градове от типа на Наисус.

Yourоukova, Y. Les monnaies thraces. — In: Pulpudeva. T. 1, S., 1976, 63—70.

Монетосеченето на тракийските династи заема не малка част от античното монетосечене въобще. Тракийската нумизматика обхваща не само монетите, сечени от тракийските царе, но и варваризираните подражания на най-разпространените антични монети в периода на тракийското владичество и упадък. Прави се анализ на монетосеченето на отделните тракийски царе и характеристика на икономическото и политическото състояние на тракийската държава при отделните династи.

Yourоukova, Y.Sceaux de Constantin Humberto. — In: Actes du XIVe Congrès international des études byzantines. T. 3. Bucarest, 1976, 235—243.

Печатът на Константин Умберто, открит при разкопките в Перник, ни дава нови данни за биографията на този себаст и дук и заеманата от него длъжност във военната система на Византия, както и значението на Пернишката крепост в последните десетилетия на XI век.

Ст. Петрова

Содержание

Йорданов, И. — Белгарская имитационная чеканка начала XIII века 3

Гинев, Г. — Монетный клад из с. Оссикова, Торговишткой округи 18

Писсарев, А. — О монетной циркуляции в средневековом Тырновграде 26

Янев, Я. — Русские платиновые монеты XIX века 27

Юрукова, Й. — Жан Баблон 28

Петрова, С. — Книгопись 30

Sommaire

Yordanov, I. — Le monnayage imitatif bulgare au commencement du XIXe siécle 3

Guinev, G. — Le trésor monétaire du village d'Ossikovo, région de Targovichté 18

Pissarev, A. — La circulation monétaire dans la ville de Tirnovo au Moyen Âge 26

Yanev, Y. — Les monnaies russes en platine du XIXe siècle 27

Yourоukova, Y. — Jean Babelon 28

Petrova, S. — Bibliographie 30

21009

Цена 0,30 лв.